

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Živilės Jakaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Įvaikinimo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir Vokietijoje:
lyginamoji analizė**

Vadovas: Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: Lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius 2011

Turinys

Ižanga	3
1. Įvaikinimo sąvoka ir tikslas	8
2. Įvaikinimo formos	11
3. Įvaikinimo materialinės sąlygos Lietuvoje ir Vokietijoje	15
3.1. Vaiko teisių ir interesų apsauga	15
3.2. Vaikai, kuriuos leidžiama įvaikinti	17
3.2.1. Įvaikinamų vaikų apskaita	18
3.2.2. Įvaikinamo vaiko amžius	20
3.2.3. Draudimas įvaikinti savo vaikus, seseris ir brolius	21
3.2.4. Brolių ir seserų neišskyrimo principas	22
3.3. Asmenys, turintys teisę įvaikinti	23
3.3.1. Įvaikintojų amžius	24
3.3.2. Šeimyninė padėtis	25
3.3.3. Norinčių įsivaikinti asmenų apskaita	28
3.3.4. Sveikatos būklė	28
3.4. Sutikimai įvaikinti	29
3.4.1. Tėvų sutikimas įvaikinti	29
3.4.2. Įvaikinamo vaiko sutikimas	31
3.4.3. Įvaikintojo sutuoktinio sutikimas įvaikinti	34
3.5. Pasirengimo įvaikinti patikrinimas	34
3.5.1. Pateiktų dokumentų pirminis įvertinimas	34
3.5.2. Mokymų organizavimas	36
3.5.3. Galutinės išvados pateikimas	37
4. Vaiko perkėlimas į šeimą iki įvaikinimo	38
5. Įvaikinimo teisinės pasekmės	42
6. Įvaikinimo panaikinimo galimybė	45
7. Nacionalinio įvaikinimo prioritetas	48
8. Priežiūra ir pagalba po įvaikinimo	52
Išvados	56
Literatūros sąrašas	58
Santrauka	62
Summary	63
Priedai	64

Ižanga

Temos aktualumas. Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje vykstančios permainos ekonominėje ir socialinėje srityje, vis didėjantis nedarbas ir turtinė gyventojų diferenciacija neigiamai paveikė daugelį šeimų. Visa tai lėmė didėjantį socialinės rizikos šeimų skaičių, mažėjantį gimstamumą, todėl itin svarbi vieta socialinės paramos sistemoje turėtų atitekti vaikų globos bei įvaikinimo organizavimui. Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtino, kad: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas”¹. Ji yra tobuliausias vaiko auginimo institutas, o įvaikinimas – tinkamiausia be tėvų globos likusio vaiko forma. Tačiau Lietuvoje kasmet vis daugėja vaikų, netekusių tėvų globos, o didžioji jų dalis lieka augti globos namuose. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje² pabrėžiama, jog vaikas gali visapusiškai ir deramai bręsti tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą. Minėtos konvencijos 22 straipsnio 3 dalyje taip pat nurodoma, kad laikinai ar visam laikui netekęs savo šeimos aplinkos, vaikas turi gauti alternatyvią priežiūrą, kuria laikomas ir įvaikinimas. Nors Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija numato, kad tuo atveju, kai vaikas netenka tėvų globos, prioritetu turėtų tapti įvaikinimas, Lietuvoje vyraujanti vaikų priežiūros forma lieka laikinoji ar nuolatinė globa. Todėl pagrįstai galima teigti, jog įvaikinimo instituto aktualumas šiandieninės visuomenės interesui yra neabejotinai svarbus, tačiau įvaikinimo klausimas, o ypač šio reiškinių teisiniai aspektai literatūroje yra pakankamai mažai analizuojami. Įvaikinimas yra sudėtingas ir vis dažnėjantis socialinis reiškinys mūsų visuomenėje, reikalaujantis rimtų mokslinių tyrimų, kurie leistų geriau pažinti problemas bei sudarytų galimybes profesionaliai jas spręsti.

Nors įvaikinimo tendencijos Lietuvoje gerėja, tačiau analizuojant teisinį įvaikinimo reglamentavimą vis dar yra randama spragų, kurioms ištaisyti būtinos teisės aktų pataisos. Tobulinant Lietuvos įvaikinimo sistemą, būtų tikslinga perimti kitų Europos Sąjungos valstybių patirtį ir ją pritaikyti atsižvelgiant į šalies situaciją bei galimybes. Lietuvoje įvaikinimas neturi gilių tradicijų, tuo tarpu Vokietija pasižymi didele patirtimi šioje srityje. Būtent todėl Lietuvos įvaikinimo teisinis reglamentavimas šiame darbe lyginamas su Vokietijos. Dar viena priežastis, paskatinusi atlikti lyginamąją Lietuvos ir Vokietijos įvaikinimo instituto materialinių sąlygų analizę buvo tai, jog darbo autorė 2008 m. pagal

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014, 38 str.

² 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

Socrates Erasmus programą studijavo Erfurto universitete Vokietijoje. Taip pat Erfurto Pagalbos jaunimui tarnybos³ įvaikinimo tarpininkavimo skyriuje (toliau – Jaunimo tarnyba) atliko profesinę socialinio darbo praktiką, kurios metu tiesiogiai susidūrė su realia įvaikinimo situacija Vokietijoje.

Apie skirtingą šių šalių įvaikinimo situaciją byloja ir statistiniai duomenys. Per 2009 m. Lietuvoje į galimų įvaikinti vaikų sąrašą įtraukti 534 vaikai, o norinčių įsivaikinti buvo 346 asmenys, iš kurių tik 74 Lietuvos Respublikos piliečiai⁴. Tuo tarpu Vokietijoje į galimų įvaikinti vaikų sąrašą įtraukti 818 vaikų, o prašymus įsivaikinti pateikė 7139 asmenys⁵. Galima teigti, kad Vokietijoje vidutiniškai 9 asmenys, norintys tapti tėvais, pretenduoja į 1 vaiką, įrašytą į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, o Lietuvoje atvirkščiai - 2 vaikams apytiksliai tenka 1 asmuo, norintis įsivaikinti. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje yra 3,3 mln. gyventojų, o Vokietijoje - 82 mln. (t.y. 27 kartus daugiau nei LR) galima teigti, kad procentaliai norinčių įsivaikinti asmenų skaičius yra panašus, tačiau į galimų įvaikinti vaikų sąrašą Lietuvoje įtraukiama net 18 kartų daugiau beglobių vaikų nei Vokietijoje. Darytina išvada, kad Lietuvoje vaiko teisių apsaugos tarnybos bei kitos pagalbos institucijos nepakankamai naudojami laikino tėvų valdžios ribojimo galimybėmis bei per mažai dirba socialinio darbo su vaiko biologine šeima, siekiant grąžinti vaiką į šeimą. Lietuvoje parama vaikams ir jaunimui yra orientuota vien tik į vaikus, tuo tarpu Vokietijos teisei yra netgi prieštaraujama, kad ji per daug orientuota į pagalbą tėvams, siekiant pagerinti vaiko situaciją šeimoje. Tačiau tik tuo atveju, kai pagalba tėvams nebeduoda jokių vaisių, valstybė turi teisę ir pareigą atskirti vaikus nuo jų tėvų⁶. Kalbant apie vaikų gerovę, pirmiausia reikia suvokti, kad būtent darbas su vaiko biologiniais tėvais labiausiai gali prisidėti prie vaiko interesų užtikrinimo.

Būtina pažymėti ir tai, kad Lietuvoje kasmet vis daugiau Lietuvos vaikų įvaikina užsieniečiai. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1990 m. atsirado plačių galimybių įvaikinti vaikus užsienio valstybių piliečiams. Tai leidžia išvengti nemažą pavojų, nesugebėjimą pasirūpinti savo piliečiais⁷. Nereikia pamiršti, kad tarptautinio įvaikinimo atveju vaikas

³ Jaunimo tarnyba (vok. - *Jugendamt*) – savivaldybės įstaiga, atsakinga už socialinės pagalbos vaikams ir jaunimui organizavimą ir administravimą. Įvaikinimo tarpininkavimo skyrius (vok. - *Adoptionsvermittlung*) yra vienas iš šios įstaigos skyrių, kuris atsakingas už įvaikinimą.

⁴ Lietuvos vaikai. Statistikos departamentas prie LRV, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>>

⁵ Kinder- und Jugendhilfestatistiken. Adoptionen 2009. Statistisches Bundesamt Deutschland, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://www-ec.destatis.de/csp/shop/sfg/bpm.html.cms.cBroker.cls?cmspath=struktur,vollanzeige.csp&ID=1025973>>

⁶ OBERLOSKAMP, H. Paramos jaunimui Lietuvoje ir Vokietijoje teisės ir praktikos palyginimas. Teisės problemos, 2007, Nr. 4 (58).

⁷ MIKELĖNAS V., Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009, p. 414.

netenka gimtosios kalbos, gimimo vietos, t.y. esminių dalykų, kurie itin svarbūs asmens individualybei išsaugoti.

Atsižvelgiant į tokią didelį vaikų, augančių globos namuose, skaičių, kyla klausimas, ar Lietuvos teisinėje bazėje įtvirtintos įvaikinimo sąlygos nėra per griežtos. Galbūt įstatymų leidėjui vertėtų nustatyti liberaleresnes įvaikinimo sąlygas? Vieningos nuomonės šiuo klausimu nėra. Liberaliųjų įvaikinimo pozicijų šalininkai laikosi nuostatos, jog būtina švelninti įvaikinimo sąlygas, kai kurių iš jų apskritai atsisakyti, kadangi jos ne tik neskatina, bet ir trukdo įsivaikinti. Konservatyviųjų pozicijų šalininkai, priešingai, siūlo griežtinti įvaikinimo sąlygas, numatant dar daugiau papildomų ribojimų⁸. Siekiant nustatyti, ar Lietuvos teisinėje bazėje įtvirtintos materialinės įvaikinimo sąlygos iš tiesų riboja įvaikinimą šalyje, tikslinga būtų palyginti jas su panašiomis ar visai priešingomis, įtvirtintomis Vokietijos teisinėje bazėje.

Tikslas. Šio darbo tikslas yra palyginti įvaikinimo instituto materialinių sąlygų teisinį reglamentavimą Lietuvoje ir Vokietijoje, remiantis teisine baze ir kitais šį procesą reglamentuojančiais dokumentais. Pirmiausia siekiama nustatyti, kaip traktuojamas įvaikinimo tikslas ir kaip apibrėžta įvaikinimo sąvoka bei kokios įvaikinimo formos yra įtvirtintos šių šalių teisinėje bazėje. Siekiama apibrėžti, kokios priemonės, sąlygos ir taisyklės labiausiai atitinka vaiko interesus. Išnagrinėti įvaikinamo materialinių sąlygų, keliamų tiek potencialiems įvaikintojams, tiek įvaikinamiems vaikams, taikymą konkrečiose situacijose. Siekiant iširti, kodėl Lietuvoje vis daugiau vaikų įvaikina užsieniečiai nei Lietuvos Respublikos piliečiai, analizuojamos tarptautiniam įvaikinimui keliamos sąlygos. Kadangi įvaikinimas yra ilgalaikis liekamasis pasikeitimas šeimoje, neužsibaigiantis teismo priimtu sprendimu įvaikinti, darbe siekiama iširti, kokia priežiūra ir pagalba šeimai teikiama po įvaikinimo.

Objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas - įvaikinimo institutas Lietuvoje ir Vokietijoje. Pagrindinis dėmesys skiriamas nacionaliniam šių šalių įvaikinimui, tarptautinis įvaikinimas yra nagrinėjamas tik tiek, kiek tai padeda giliau atskleisti nacionalinio įvaikinimo aspektus bei tiek, kiek tos pačios sąlygos taikomos abiem atvejais. Pažymėtina, kad atsižvelgiant į magistro darbo ribotą apimtį, įvaikinimo istorinė raida ir įvaikinimo procesiniai teisiniai aspektai darbe nėra nagrinėjami.

Metodika. Magistro darbe remiamasi bendraisiais mokslinio pažinimo metodais.

⁸ *Ibid.*, p. 415.

Pagrindiniu tyrimo metodu pasirinkta lyginamoji dokumentų analizė, kadangi tai vienas iš būdų, leidžiančių tiksliausiai palyginti dviejų šalių įvaikinimo teisinį reglamentavimą. Šiam tyrimo metodui būdingas atvirumas, t.y. formuluojami bendro pobūdžio uždaviniai, kurie yra atviri konkretinimui, papildymui, tikrinimui atsižvelgiant į objektą apibūdinančią informaciją, kuri gaunama tyrimo metu. Nagrinėjamų duomenų pagrindu išskiriami objekto elementai, kurių ryšius aktualu atskleisti⁹. Manoma, jog remiantis Vokietijos patirtimi naudinga būtų atrasti ir perimti tai, kas būtų vertingiausia Lietuvai, siekiant sukurti tokį Lietuvos įvaikinimo teisinio reglamentavimo mechanizmą, kuris būtų kiek įmanoma tobulesnis tiek vaikų, tiek įvaikintojų atžvilgiu. Lyginamoji dokumentų analizė suteikė galimybę kai kurias Lietuvos Respublikos teisinėje bazėje nustatytas įvaikinimo instituto normas traktuoti kaip keistinas. Taip pat lyginamasis metodas naudojamas atskleidžiant Civilinio kodekso normų turinį, lyginant jas su panašiomis ar visai priešingomis, įtvirtintomis Vokietijos teisinėje bazėje. Atliekant įvaikinimo instituto analizę, darbe buvo taip pat naudojamos istoriniu ir sisteminiu tyrimo metodais. Istorinis metodas suteikė galimybę išryškinti spragas bei pažangą įvaikinimo srityje. Naudotas sisteminis metodas padėjo nagrinėti įvaikinimą reglamentuojančias teisės normas, kurių turinio, reikšmės ir taikymo sąlygų neįmanoma atskleisti neatsižvelgiant į kitas, kurioms atskleisti būtinas jų tarpusavio ryšių nagrinėjimas.

Šaltiniai. Atliekant Lietuvos įvaikinimo instituto teisinio reglamentavimo analizę buvo remiamasi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁰ (toliau - CK), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹¹ (toliau - CPK) normomis, įstatymais bei poįstatyminiais teisės aktais. Siekiant pateikti skirtingas pozicijas atskirais įvaikinimo instituto klausimais, buvo naudojama doktrina. Analizuojant Vokietijos įvaikinimo instituto aspektus, daugiausia dėmesio skirta Vokietijos Federacinės Respublikos civiliniam kodeksui (vok. - *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)*)¹², įvaikinimo tarpininkavimo įstatymui¹³, Vaikų ir jaunimo teisės komentarui¹⁴. Analizuojant tarptautinio įvaikinimo aspektus, daugiausia dėmesio skirta Hagos konvencijai dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje

⁹ BITINAS, B. Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta, 2006

¹⁰ Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹¹ Civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

¹² Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), 2002, Nr. 42.

¹³ Gesetz über die Vermittlung der Annahme als Kind und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern (Adoptionsvermittlungsgesetz), 2002, Nr. 2950.

¹⁴ JANS, K.W., et al. Kinder- und Jugendhilferecht. Kommentare. Stuttgart: Kohlhammer, 2008

(toliau - Hagos konvencija)¹⁵, Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijai. Rašant darbą taip pat remtasi Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) praktika.

¹⁵ 1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. Valstybės žinios, 1997, Nr.101-2550.

1. Įvaikinimo sąvoka ir tikslas

Prieš pradėdant nagrinėti bei lyginti įvaikinimo materialinių sąlygų reglamentavimą Lietuvoje ir Vokietijoje, pirmiausia būtina nustatyti, kaip traktuojamas įvaikinimo tikslas ir kaip apibrėžta įvaikinimo sąvoka šių šalių teisinėje bazėje. Kadangi skirtingas įvaikinimo sąvokos bei tikslo suvokimas gali būti viena iš priežasčių, lemiančių skirtumų atsiradimą reglamentuojant šių šalių įvaikinimo instituto materialinius aspektus.

Lietuvoje svarbiausias sąvokas, susijusias su įvaikinimo instituto reglamentavimu, apibrėžia LR CK trečiosios knygos V dalis. Tačiau pagrindinė sąvoka, kas yra įvaikinimas, čia nėra apibrėžta. Ją galima rasti tik CK komentare, tikslinant 3.209 str. (Vaikai, kuriuos leidžiama įvaikinti). Kaip teigiama šiame komentare, įvaikinimas, neturėdamas biologinio pradžios, yra tam tikras teisės aktas, kai vaikas ir įvaikintojai įgyja vaikui bei biologiniams tėvams būdingas ir įstatyme įtvirtintas teises ir pareigas¹⁶. Be to, po šios procedūros baigiasi visos įstatyme nustatytos vaiką ir jo biologinius tėvus siejančios teisės ir pareigos. Vokietijoje pagrindinės įvaikinimo procesą reglamentuojančios sąvokos apibrėžtos Vokietijos Civilinio kodekso (BGB) ketvirtosios knygos III skyriaus VII dalyje. Čia taip pat pradžioje nėra tiksliai apibrėžta įvaikinimo sąvoka, tačiau jau pirmajame įvaikinimą reglamentuojančios dalies straipsnyje (1741 str.) teigiama, jog įvaikinant siekiama, kad tarp įvaikintojų ir vaiko atsirastų tėvų-vaikų santykis.

Po 1976 m. Vokietijoje įvykusios įvaikinimo reformos, greta įvaikinimo (*vok. - Adoption*) sąvokos, teisinėje literatūroje pradėta vartoti ir kita sąvoka - priimtas kaip vaikas (*vok. - Annahme als Kind*). Šia sąvoka siekiama parodyti, kad vaikas yra visapusiškai priimamas į šeimą, kurioje tarp tėvių ir vaiko susidaro tėvų-vaikų santykis, nepaisant jo biologinės kilmės. Pažymėtina, kad apibrėžiant įvaikinimo sąvoką, Vokietijos teisinėje bazėje labiau akcentuojama tėvų-vaikų santykio atsiradimo būtinybė, kaip vienas svarbiausių aspektų visoje įvaikinimo sistemoje.

Ilgą laiką įvaikinimo tikslas buvo patenkinti vien šeimos poreikius ir norus, o į vaiko interesus nebuvo atsižvelgiama¹⁷. Tačiau šiandieninėje visuomenėje tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje yra akcentuojama, kad pagrindinis įvaikinimo tikslas – apsaugoti vaiko interesus. Šis pagrindinis ir svarbiausias įvaikinimo instituto tikslas yra labai aiškiai įtvirtintas abiejų

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002, p. 394.

¹⁷ GRIGAITYTĖ, L. Įvaikinimas: svajonės išsipildymas, 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-17]. Prieiga per internetą: <http://www.suduvosgidas.lt/index.php?cid=369&new_id=7662>

šalių teisinėje bazėje. Prioritetinė vaiko teisių ir interesų apsauga yra pripažįstama tarptautiniu mastu.

Būtina pažymėti, jog Vokietijoje įvaikinimą reglamentuojanti BGB ketvirtosios knygos III skyriaus VII dalis yra padalinta į du poskyrius: nepilnamečių ir pilnamečių¹⁸ asmenų įvaikinimas. Todėl pagrįstai galima teigti, kad Vokietijoje vienas įvaikinimo tikslų yra ir galimybės būti įvaikintiems pilnamečiams asmenims suteikimas. Viena pagrindinių prielaidų įvaikinant pilnametį – paveldėjimo teisė. Įvaikinant sukuriama tėvų-vaikų santykiai, kurie yra teisiškai pripažįstami, todėl įvaikintas asmuo įgauna teisę paveldėti įvaikintojų turtą. Kita priežastis – pilnametystės sulaukusio asmens siekis informuoti įvaikinimo santykius, kai tėvų vaikų santykiai jau egzistavo tarp vaiko ir pamotės (patėvio) ar vaiko ir jo globėjo¹⁹. Tuo tarpu Lietuvoje įvaikinti leidžiama tik nepilnamečius vaikus²⁰. Lietuvoje pilnamečiais laikomi asmenys, sulaukę aštuoniolikos metų. Tačiau ši įstatymuose nustatyta maksimali amžiaus riba yra netaikoma, jei pagal įstatymą vaiko pilnametystė pripažinta anksčiau. Emancipacija yra pagrindas nepilnametį asmenį pripažinti visiškai veiksniu jam sulaukus 16 metų. Tad Lietuvoje emancipuotas asmuo, kuris įgyja visišką veiksnumą, negali būti įvaikintas. Buvo svarstoma, ar kuriant naują CK nebuvo tikslingiau įtvirtinti konkrečią normą, kuri numatytų, kad leidžiama įvaikinti vaikus iki 18 metų. Pasak J. Jačkonienės, tai nepagrįstai nesusiaurintų vaiko teisės būti įvaikintam, jeigu pagal įstatymą jo pilnametystė būtų pripažinta anksčiau nei sulaukus 18 metų²¹. Tačiau akivaizdu, kad tuo atveju, jei būtų pripažinta, jog galima įvaikinti ir emancipuotą asmenį, pati emancipacija kaip reiškinys netektų savo prasmės.

Apibendrinant galima teigti, kad abiejų šalių teisinėje bazėje, reglamentuojant įvaikinimą, būtų tikslinga aiškiai apibrėžti įvaikinimo sąvoką, kadangi žmogui, nesusidūrusiam su šiuo reiškiniu, pirmiausia būtina susipažinti su nagrinėjamo objekto apibrėžtimi. Tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje yra laikomasi vieningos nuostatos, kad pagrindinis įvaikinimo tikslas – apsaugoti vaiko interesus. Tačiau Vokietijos teisinėje bazėje labiau akcentuojama tėvų-vaikų santykio atsiradimo būtinybė, kaip vienas svarbiausių punktų visoje įvaikinimo idėjoje. Taip pat vertėtų pažymėti, jog Vokietijoje vienas iš įvaikinimo

¹⁸ Pilnamečių įvaikinimas galimas, kai tai moraliai pateisinama, kai preziumuojama, jog tarp tėvų ir vaiko jau yra susidarę tėvų – vaikų santykiai. Nepilnamečių įvaikinimui galioja pilnamečių įvaikinimą reglamentuojantys įstatymai tiek, kiek tai neprieštarauja nepilnamečių įvaikinimą reglamentuojantiems įstatymams (BGB 1767 str.).

¹⁹ RIEDLE, H., RIEDLE, B., GILLIG, B. Adoption – alles, was man wissen muss. Tivan Verlag, 2007

²⁰ *Cit. op.* 10, 3. 209 str.

²¹ JAČKONIENĖ, J. Įvaikinimas – ne įvaikintojo ir įvaikinamojo sutartis. *Justitia*, 1999, nr. 3

tikslų yra suteikti galimybę būti įvaikintam ir pilnamečiui asmeniui. Tuo tarpu Lietuvoje tokios galimybės nėra. Galima daryti išvadą, jog taip Lietuvoje atimama įvaikinimo galimybė ne tik suaugusiam asmeniui, tačiau ir emancipuotu laikomam nepilnamečiui.

2. Įvaikinimo formos

Lietuvoje, kalbant apie beglobio vaiko įvaikinimą, egzistuoja vienintelė konfidenciali įvaikinimo forma. Tai reiškia, kad be tėvių sutikimo, kol vaikas sulaukia pilnametystės, nei biologiniams vaiko tėvams, nei kitiems asmenims, negali būti atskleisti duomenys apie įvaikinimą. Tam tikrais išimtiniais atvejais vaikui nuo keturiolikos metų, taip pat buvusiems vaiko artimiesiems giminaičiams pagal kilmę ar kitiems asmenims teismo, nagrinėjusio įvaikinimo bylą, leidimu gali būti suteikta informacija apie įvaikinimą, jei ši informacija reikalinga dėl vaiko, jo artimojo giminaičio ar kitų asmenų sveikatos ar kitų svarbių priežasčių²². Taigi, iki vaiko pilnametystės teisė nuspręsti, ar duomenų apie įvaikinimą atskleidimas nepažeidžia vaiko interesų, yra suteikiama tėviams. Tačiau kyla klausimas, ar tokios nuostatos laikymasis visiškai atspindi vaiko gerovę ir jo interesus, kas laikoma svarbiausiu aspektu visoje įvaikinimo sistemoje.

Vokietijoje teisiškai įtvirtinta yra taip pat konfidenciali (*vok. – Inkognito Adoption*) įvaikinimo forma²³. Tokiu atveju biologiniai vaiko tėvai neturi teisės sužinoti nei jų vaiką įvaikinusių tėvių pavardės, nei jų gyvenamosios vietos. Esant šiai įvaikinimo formai, teisė susipažinti su įvaikinimo dokumentais, vaiko gimimo registro duomenimis, informacija apie biologinius tėvus atsiranda vaikui sulaukus šešiolikos metų²⁴. Tačiau Vokietijoje, kaip ir daugelyje kitų pasaulio šalių, jau 1980 m. kilo nemažai prieštaringų diskusijų šiuo klausimu, kadangi, pasak psichologų, tokiu būdu yra tiesiog nukerpamos vaikų šaknys²⁵. Tai ypač paveikia vėlesniąją vaiko vystymosi fazę, kai prasideda savęs ieškojimo etapas, kai iškyla identiteto problema. E. Eriksonas paauglystės periodą apibūdina kaip tapatumo arba vaidmenų sumaišties periodą. Tapatumo ieškojimas – tai siekis atsakyti sau: „kas aš?“. Psichologinė įtampa šiuo atveju sukelia emocinių sutrikimų. Daugeliu atvejų, tik atradę savo biologinius tėvus, įvaikinti vaikai gali pagaliau nusiraminti: „dabar jau žinau, kas aš esu“²⁶. Todėl jau XX a. devintajame dešimtmetyje Vokietijoje, kaip atsakas į šią probleminę situaciją, šalia egzistavusios konfidencialios įvaikinimo formos susiformavo atvira (*vok. – Offene Adoption*) ir pusiau atvira (*vok. – Halboffene Adoption*) įvaikinimo formos. Esant šioms formoms, jau prieš įvaikinimą turi būti suderintas abipusis potencialių tėvių ir biologinių tėvų sutarimas. Pusiau atviros įvaikinimo formos atveju suteikiama galimybė

²² *Cit. op.* 10, 3.221 str.

²³ *Cit. op.* 12, 1758 str.

²⁴ Personenstandsgesetz (PStG), 2007, Nr. 122, 61 str.

²⁵ SWIENTEK, C. Adoptierte auf der Suche nach ihren Eltern und nach Identität, Freiburg: Herder, 2001.

²⁶ MIMRA, S. Adoption eine Herausforderung für die Identität. Linz, 1997, p. 114.

biologiniams tėvams ir vaikams palaikyti ryšį per Jaunimo tarnybą: laiškais, nuotraukomis, tačiau nesuteikiant biologiniams tėvams informacijos, kurios dėka būtų įmanoma identifikuoti tėvių pavardę ar jų gyvenamąją vietą. Esant atvirai įvaikinimo formai galimi susitikimai, užmezgamas tiesioginis kontaktas. Pradėjus praktikuoti šias įvaikinimo formas, buvo atliekami įvairūs tyrimai, siekiant išsiaiškinti, kas labiausiai atspindi vaiko interesus. Tiek atvira, tiek pusiau atvira įvaikinimo formos turi savų privalumų ir trūkumų. Tačiau, atsižvelgiant į atliktų tyrimų duomenis įvaikintų vaikų identiteto paieškos klausimu, daugybė vaikų patiria psichologinių sunkumų, nežinodami savo kilmės. Vaikų ir tėvų santykiai turi būti paremti abipusiu pasitikėjimu, atvirumu. Įvaikinimo fakto suvokimas, biologinių tėvų pažinimas, savo šaknų žinojimas labai svarbus formuojantis vaiko identitetui. Kuo vaikas mažesnis, tuo jis lengviau ir paprasčiau priima savo istoriją, kurią žinoti jis turi teisę²⁷. Kadangi kalbant apie įvaikinimą, centrinė ašis yra vaiko gerovė, pirmiausia būtina atsižvelgti į tai, kas geriausia yra vaikui.

Pažymėtina, kad dar 1989 m. EŽTT byloje *Gaskin v. The United Kingdom*²⁸ sukūrė svarbų precedentą, susijusį su vaiko teisės į identiškumą užtikrinimu. Šioje byloje pareiškėjas skundėsi, kad valstybė, atsisakydama atskleisti informaciją apie globos namus, kuriuose jis gyveno nuo ankstyvos vaikystės, pažeidė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos²⁹ (toliau – EŽTK) 8 str. ginamą asmens teisę į privataus gyvenimo gerbimą. Nagrinėdamas šią bylą EŽTT pripažino informacijos, būtinos žinoti ir suprasti vaikystę bei ankstyvą vystymąsi, reikšmę ir pabrėžė, kad EŽTK gina asmens, praleidusio didžiąją dalį gyvenimo globos namuose, interesą gauti tokią informaciją. Tačiau tuo pačiu EŽTT įvertino ir tai, kad informacijos konfidencialumas yra svarbus visos alternatyviosios globos sistemos sėkmingo veikimo garantas. Todėl šioje byloje buvo konstatuota, kad EŽTK 8 str. įtvirtintą asmens teisę pažeidžia ne pats socialinių įstaigų turimos informacijos apie vaiko globą konfidencialumas, bet tai, kad nėra atitinkamų procedūrų, kuriomis būtų sudaryta galimybė nagrinėti asmens prašymus dėl tokios informacijos atskleidimo. Taigi, EŽTT Gaskin byloje netvirtino, kad asmens teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą apima ir teisę visais atvejais gauti valstybės turimą informaciją apie savo preitį. Tačiau, siekiant vieningesnio teisinio reguliavimo standarto šiuo klausimu, valstybės EŽTK dalyvės, kuriose

²⁷ TEXTOR, M. Offene Adoption Von Säuglingen ,1988 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.freenet-homepage.de/Textor/Saugling.html>>

²⁸ EŽTT 1989 m. liepos 7 d. sprendimas byloje Nr. 10454/83, *Gaskin v. The United Kingdom*..

²⁹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, ir 7. 2000 m. lapkričio 10 d. Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.

informacija apie vaiko globą, įvaikinimą ir kitus su jo tapatybe susijusius dalykus yra konfidenciali, buvo įpareigotos sukurti efektyvią informacijos administravimo sistemą, kuri užtikrintų teisę inicijuoti procedūras šiai informacijai gauti. Ši sistema privalo garantuoti vaiko, jo tėvų, globėjų ir valstybės interesų pusiausvyrą, todėl sprendžiant, ar konkreti informacija yra atskleistina, turėtų būti vadovujamasi proporcingumo principu³⁰. Autorės nuomone, tokiose situacijose vis dėlto prioritetinę vietą turėtų užimti vaiko teisė išsaugoti savo identiškumą.

Konfidencialioji įvaikinimo forma neabejotinai užkerta teisę vaikams žinoti tikrąją savo kilmę ir visą su jais susijusią informaciją. Todėl kyla klausimas, ar nebūtų tikslinga greta uždarnosios įvaikinimo formos pradėti praktikuoti minėtas atvirą ir pusiau atvirą įvaikinimo formas, tuo atveju, kai šiuo klausimu yra abipusis tėvių ir biologinių tėvų interesų sutapimas? Biologiniams tėvams tai padėtų atgauti sąžinės ramybę, pagaliau jie galėtų nusiraminti, žinodami kaip sekasi jų vaikui, tėviams leistų panaikinti nežinomybę apie vaiko praeitį, jo kilmę, o ypatingai patiems vaikams tai padėtų išvengti daugelio psichologinių sunkumų identiteto formavimosi atžvilgiu. Didžioji dalis įvaikintų vaikų, sulaukus pilnametystės, pradeda domėtis savo kilme, ieškoti artimųjų. Tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, kai tai jau būna per vėlu, kai artimieji jau mirę ir informacija yra nebesiekiamą. Perdėtas slaptumas įvaikinimo įstatymuose pažeidžia ne tik vaiko teisę žinoti tiesą apie save, bet tuo pačiu ir stabdo aktyvų įvaikinimo populiarinimą šalyje³¹.

Apibendrinant galima teigti, jog įvaikinimo konfidencialumas visais laikais buvo ir yra vienas opiausių įvaikinimo instituto probleminių aspektų, iki šiol sukeliančių mūsų visuomenėje daugybę prieštarigų nuomonių bei diskusijų šiuo klausimu. Autorės nuomone, norint šalyje įtvirtinti atvirą įvaikinimo formą, būtinas visuomenės demokratiškumo, drąsumo bei laisvumo aspektas. Tačiau Lietuvos visuomenė, gana neseniai atgavusi nepriklausomybę, vis dar yra pakankamai uždara ir konservatyvi tokių jautrių temų, kaip įvaikinimas, atžvilgiu. Pažymėtina, kad anksčiau galiojusiamė Santuokos ir šeimos kodekse (toliau – SŠK) buvo įtvirtinta ir įvaikinimo paslapties išsaugojimo sąlyga. Įvaikinimo paslapties išsaugojimas reiškė visišką paslaptį ir už jos atskleidimą grėsė netgi baudžiamoji atsakomybė³². Tačiau būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad šiuo metu Lietuvoje pasirengimo

³⁰ SAGATYS, G. Įvaikinimo teisinio reguliavimo problemos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2008, 2 (104), p. 25.

³¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. IX-1569 „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003, Nr.52-2316, p. 7.

³² Santuokos ir šeimos kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės Žinios*, 2000, Nr. 58-1713, 134 str.

įvaikinti patikrinimo metu organizuojamuose mokymuose būsimiems tėviams yra privaloma išklaudyti tam tikras su įvaikinimu susijusias temas. Viena iš šių temų yra: „Atviras įvaikinimas: kodėl svarbu atskleisti vaikui tiesą“³³. Tai leidžia pagrįstai teigti, kad visuomenės požiūris į įvaikinimo konfidencialumą po truputį kinta, kad galimybė ateityje ir Lietuvoje įtvirtinti atvirą ar pusiau atvirą įvaikinimo formas yra įmanoma.

³³ Įvaikintojų pasirengimo įvaikinti vaiką patikrinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. birželio 18 d. įsakymu Nr.A1-154. Valstybės žinios, 2004, Nr. 98-3653.

3. Įvaikinimo materialinės sąlygos Lietuvoje ir Vokietijoje

Tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje, norint pradėti įvaikinimo procesą, vaikai bei potencialūs įvaikintojai turi atitikti tam tikrus reikalavimus. Šie reikalavimai yra imperatyvūs. Todėl tam, kad įvaikinimas būtų pripažintas teisėtu, jis turi atitikti visas įstatyme numatytas sąlygas.

3.1. Vaiko teisių ir interesų apsauga

Pirmoji ir pagrindinė įvaikinimo sąlyga – įvaikinimas turi atitikti vaiko interesus³⁴. Toks reikalavimas yra grindžiamas prioritetingu vaiko teisių ir interesų apsaugos principu. Visuotinai pripažinta, Konstitucijoje, tarptautiniuose susitarimuose bei įstatymuose įtvirtinta prigimtine vaiko teisė – augti ir būti auklėjamam šeimoje. Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. LR Konstitucijoje yra įtvirtinta nuostata, kad šeima auginanti vaikus yra laikoma svarbiausiu visuomenės elementu³⁵.

Yra išskiriami du pagrindiniai įvaikinimo tikslo aspektai: pirma, sudaryti sąlygas vaikui saugiai, apsuptam meilės, laimės būti išaugintam ir parengtam savarankiškai gyventi visuomenėje ir, antra, patenkinti vyro ir moters troškimą sukurti visavertę šeimą, įgyvendinti vaikų auklėjimo teises ir pareigas. Tačiau įstatymuose pirmenybė yra teikiama pirmajam aspektui, kadangi svarbiausiais laikomi vaiko interesai. Vaiko interesų akivaizdžiai neatitinka įvaikinimas, kurio tikslas yra ne išauginti vaiką šeimoje bei parengti jį savarankiškam gyvenimui, o siekiant gauti materialiosios, moralinės ar kitokios naudos³⁶.

Vaiko interesai – įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybės šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje, garantuojant jo ugdymo, auklėjimo ir gyvenimo sąlygų gerinimą³⁷. Hagos konvencijos praktikos vadovo projekte yra įvardijamos pagrindinės priemonės, kurių privaloma imtis, siekiant apsaugoti vaiko interesus. Pirmiausia tai užtikrinimas, kad konkretus vaikas galėtų būti įvaikintas. Tai yra laikoma viena svarbiausių priemonių įvaikinimo procese, norint apsaugoti vaiko interesus, kartu tai priemonė, padedanti išvengti tokių nusikaltimų, kaip vaiko pagrobimas ar pardavimas. Kriterijai, kuriais remiantis

³⁴ *Cit. op.* 10, 3. 209 str. 1 d.

³⁵ *Cit. op.* 1.

³⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002.

³⁷ Įvaikinimo apskaitos tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 10d. Nutarimu Nr. 1422. Valstybės žinios, 2002, Nr. 90-3856.

nustatoma, ar vaikas gali būti įvaikinamas, įtvirtinami nacionalinėje teisėje, todėl atskirose valstybėse jie gali skirtis. Antroji priemonė, kurios pagalba siekiama apsaugoti vaiko interesus – tai informacijos saugojimas. Vaiko, esančio tarptautinio įvaikinimo subjektu, interesai bus geriausiai apsaugoti, jei bus siekiama visomis įmanomomis priemonėmis surinkti ir išsaugoti kiek galima daugiau informacijos apie vaiko kilmę, biografijos faktus, šeimą ir medicininę istoriją. Visa ši informacija padeda nustatyti vaiko praeitį ir yra svarbi jo kilmės, identiteto, kultūros bei asmeninių ryšių išsaugojimui. Tinkamiausios šeimos vaikui suradimas – tai trečioji priemonė, užtikrinanti vaiko interesų prioritetinę apsaugą. Įvaikinamo vaiko poreikių derinimas su potencialiais tėvais ir šeima yra esminė pareiga, kuri turi būti atlikta labai profesionaliai, atsižvelgiant į vaiko gerovę ir jo interesus. Potencialūs tėvai turi būti įvertinti kompetentingų institucijų, kurios galėtų konstatuoti, kad jie yra tinkami įvaikinti vaiką. Ypatingai tai svarbu, kai vaikas turi specialiųjų³⁸ poreikių³⁹.

Teismas turėtų atsisakyti leisti įvaikinti vaiką, jeigu įvaikinimas galėtų pažeisti vaiko interesus. Tačiau šis teorinis postulatas susiduria su nelengvai įveikiama praktine problema: kaip konkrečioje byloje įvertinti, ar įvaikinimas tikrai atitinka vaiko interesus? 2004 m. EŽTT byloje *Pini and Others v. Romania*⁴⁰ nusprendė, kad kai vaikas pareiškia nenorį būti įvaikintas ir išvežtas iš savo gimtosios šalies į užsienio valstybę, turi lemti ne būsimų tėvių, o vaiko nuomonė⁴¹. Teismas konstatavo, kad pareiškėjų noras sukurti šeimos santykius yra teisėtas, tačiau nelaikytinas absoliučiu, kadangi nėra suderintas su pačių vaikų atsisakymu vykti gyventi į kitą šalį. Autorės nuomone, atsižvelgti į vaiko nuomonę būtina, tačiau ji ne visada gali atspindėti geriausius vaiko interesus. Šiuo atveju vaiko išreikštas nenoras būti įvaikintam prieštarauja Hagos konvencijoje įtvirtintai nuostatai, teigiančiai, kad harmoningam vaiko asmenybės vystymuisi būtina sąlyga – augti šeimos aplinkoje⁴². Vertinant, ar įvaikinimas atitinka vaiko interesus, į vaiko nuomonę būtina atsižvelgti tik įvertinus jos santykį su kitais byloje surinktais įrodymais.

2003 m. gegužės 31 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Seimo priimta vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija, kurios tikslas – pasiekti politinį susitarimą dėl vaiko gerovę lemiančių vertybių, nuostatų, taip pat numatyti vaiko gerovės įgyvendinimo gaires, kuriant

³⁸ Specialiųjų poreikių vaikas - tai rimtų sveikatos sutrikimų turintis nepilnametis (įvairūs apsigimimai, psichinė ir fizinė negalia), vyresnis nei aštuonių metų vaikas arba vaikai iš didelių brolių ir seserų grupių.

³⁹ Draft guide to good practice under the Hague convention of 29 may 1993 on protection of children and cooperation in respect of intercountry adoption. Implementation. Permanent Bureau, 2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-17]. Prieiga per internetą: < http://www.hcch.net/upload/wop/ado_pd02e.pdf >

⁴⁰ EŽTT 2004 m. birželio 22 d. sprendimas byloje Nr. 78028/01, *Pini and Others v. Romania*.

⁴¹ *Cit. op.* 7, p. 415.

⁴² *Cit. op.* 15, preambulės 1 punktas.

strategijas, darant nuoseklias reformas, įgyvendinant planus ir iš jų sekančių teisės aktų pakeitimus⁴³. Remiantis svarbiausiais šios koncepcijos principais ir vertybėmis yra konstatuojamos pagrindinės vaiko gerovės problemos Lietuvoje, numatomi pagrindiniai vaiko gerovės politikos siekiai. Autorės nuomone, šios koncepcijos Lietuvoje sukūrimas ir įgyvendinimas yra labai svarbus žingsnis vaikų gerovės, jų teisių ir teisėtų inetersų apsaugos srityje.

CK komentare teigiama, jog įvaikinimas atitiks vaiko interesus tik tuomet, kai įvaikintojai bus pasirengę ir galės tinkamai įgyvendinti tėvų valdžią⁴⁴. Tačiau minėtoje Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje yra įtvirtina, jog šeimos teisėje būtina atsisakyti sąvokos „tėvų valdžia“. Ji turėtų būti keistina sąvokomis „tėvų globa“ ir „tėvų atsakomybė ir pareigos“⁴⁵. Pažymėtina, jog tokios sąvokos labiau atspindi prioritetinį vaikų interesų užtikrinimo principą.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje yra pripažįstama, kad įvaikinti galima tik vaiko inetersais. Prioritetinis vaiko interesų užtikrinimo principas pripažįstamas ir tarptautiniu mastu, todėl šio principo pagrįstumu bei reikalingumu nėra pagrindo abejoti. Pažymėtina, kad išreikšta vaiko nuomonė ne visada atspindi geriausias vaiko ineteresus, todėl priimant sprendimą dėl įvaikinimo, į vaiko nuomonę būtina atsižvelgti tik įvertinus jos santykį su kitomis bylos aplinkybėmis. Įvaikinant yra būtina laikytis nuostatos, kad „ne įtėviams ieškomas vaikas, bet vaikui siekiama surasti jam tinkamiausius įtėvius“⁴⁶. Visomis įmanomomis priemonėmis valstybė turi pasirūpinti, kad vaikui, praradusiam galimybę augti šeimoje iš kurios yra kilęs, būtų surasta kita, jo poreikius ir interesus labiausiai atitinkanti šeima.

3.2. Vaikai, kuriuos leidžiama įvaikinti

CK 3. 209 str. yra nurodyta, kokius vaikus galima įvaikinti, taip pat atvejai, kuomet yra taikomi tam tikri įvaikinimo ribojimai. LTSR SŠK komentare⁴⁷, komentuojant 108 str. (asmenys, kuriuos leidžiama įvaikinti), buvo teigiama, kad įvaikinami sveiki vaikai. Tam tikrais atvejais galėjo būti įvaikinami ir sergantys vaikai, kai įvaikindavo giminės arba

⁴³ *Cit. op.* 30.

⁴⁴ *Cit. op.* 16, p. 395.

⁴⁵ *Cit. op.* 30, p. 10.

⁴⁶ Bundesarbeitsgemeinschaft der Landesjugendämter. Empfehlungen zur Adoptionsvermittlung. München, 2007, p. 8

⁴⁷ Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1985, p. 120.

pašaliniai asmenys, kurie, nepaisydami perspėjimo apie vaiko negalavimą ir galimas pasekmes, reikalaujavo įvaikinti. Tuo tarpu Vokietijoje jau 1924 m. įstatymų leidėjo tikslas buvo bendra parama vaikams ir jaunimui. Esminis taip vadinamos bendros paramos principas – jaunų žmonių neskirstyti į „pažeistus“ ir „sveikus“. Buvo svarbu išvengti diskriminacijos⁴⁸. Pažymėtina, kad priėmus naująjį CK tokių reikalavimų, visiškai neatitinkančių vaiko interesų, Lietuvoje nebeliko. Bet kokios sąlygos ar išimtys, įtvirtinančios vaiko galimybę būti įvaikintam, privalo būti nustatomos ir taikomos tik atsižvelgiant į vaiko interesus.

3.2.1. Įvaikinamų vaikų apskaita

CK 3. 209 str. 2 d. įtvirtinta sąlyga numato, kad įvaikinti leidžiama tik tuos vaikus, kuriuos iš anksto nuspręsta įvaikinti, t.y. vaikus, kurie yra įrašyti į įvaikinamų vaikų apskaitą (sąrašą), kurią tvarko Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau - įvaikinimo tarnyba). Vienas pagrindinių įvaikinimo tarnybos uždavinių yra organizuoti įvaikinimą Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams Lietuvos Respublikoje. Tačiau yra numatytos ir tam tikros išimtys, kada reikalavimas įrašyti vaiką į galimų įvaikinti vaikų apskaitą netaikomas, būtent kai: 1) įvaikinamas sutuoktinio vaikas; 2) įvaikinamas vaikas, gyvenantis įvaikintojo šeimoje. Pirmuoju atveju būtina išsiaiškinti, ar būsimasis tėvis (įmotė) įsivaikina vaiko interesais, taip pat, ar nėra kitų įstatyme nurodytų kliūčių įvaikinti. Šiuo atveju labai svarbu, kad siekiantis įsivaikinti sutuoktinis suvoktų, kokios teisės ir pareigos atsiranda įvaikinus vaiką, kad ši šeimos santykių rūšis, net ir santuokai nutrūkus, tęsiasi. Įvaikinimas yra negrįžtamas procesas ir jo atsisakyti ar panaikinti teismo sprendimu negalima. Kalbant apie antrąją šios taisyklės išimtį, būtina nustatyti, kiek laiko ir dėl kokių priežasčių vaikas gyvena toje šeimoje ir ar apsigyveno joje įstatyme nustatyta tvarka – atskyrus vaiką nuo tėvų, laikinai ar neterminuotai apribojus tėvų valdžią ar mirus vaiko tėvams ir paskyrus įvaikinamajam įvaikintojo globą. Galimi vaiko apsigyvenimo ne savo tėvų šeimoje atvejai – vaiko tėvams mirus vaikas apsigyvena pas giminaičius, laikinas apsigyvenimas vaiko tėvams susitarus dėl laikinos vaiko priežiūros, vaiką faktiškai auginant vaiko seneliams, kitiems giminaičiams ir panašiai. Vaiko perkėlimas į šeimą (CK 3.222 str.) prie šio atvejo nėra priskirtas. Taigi reikia išsiaiškinti, ar vaikas nėra apgyvendintas šeimoje

⁴⁸ *Cit. op. 6.*

būtent įvaikinimo tikslu, siekiant paspartinti įvaikinimą, kad būtų išvengta asmenų norinčių įsivaikinti, apskaitos procedūrų, gauti materialios naudos ir panašiai⁴⁹. LAT 2004 m. balandžio 13 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-169/2010 konstatavo, kad vaikas gali būti įvaikintas išimtinė tvarka tik tuo atveju, jei tai atitinka vaiko interesus. Vaiko, gyvenančio įvaikintojo šeimoje, įvaikinimas nesilaikant taisyklių, kurios taikomos parenkant itėvius vaikams, esantiems įvaikinamųjų vaikų sąraše (apskaitoje), galimas tik būsimiems įvaikintojams veikiant teisėtai ir *bona fides*. Toks aiškinimas grindžiamas sisteminiu CK normų aiškinimu (CK 1.9 str. 1 d.), jis atitinka CK 1.5 str. reikalavimą elgtis sąžiningai ir protingai bei bendrąjį teisės principą *ex injuria jus non oritur*, kuris draudžia piktnaudžiauti teise (CK 1.137 str. 3 d). Faktinis vaiko auginimas šeimoje, piktnaudžiaujant teise, pažeidžiant vaiko interesų pirmumo principą, neperduodant vaiko jo teisėtam globėjui, nesuteikia teisės jo įvaikinti išimtinė tvarka⁵⁰. Taigi, autorės nuomone, priimant sprendimą dėl šios išimties taikymo būtina aiškintis, ar įvaikinimas atitinka vaiko interesus, ar būsimi įvaikintojai elgiasi teisėtai, nepažeisdami jokių įstatyme keliamų reikalavimų. Vokietijos teisės aktuose, reglamentuojančiuose įvaikinimą, vaiko įrašymas į įvaikintinų vaikų sąrašą nėra apibrėžtas kaip būtinas reikalavimas vaikui, kad jis galėtų būti įvaikinamas, tačiau toks sąrašas ten taip pat egzistuoja, todėl galima preziumuoti, kad Vokietijoje tai yra laikoma savaimė suprantamu dalyku, jog yra siūlomi įvaikinti tokie vaikai, kurie yra įrašyti į šį galimų įvaikinti vaikų sąrašą. Tačiau, autorės nuomone, siekiant detalesnio bei aiškesnio įvaikinimo sąlygų teisinio reglamentavimo, tikslinga būtų ir teisinėje bazėje įtvirtinti šią sąlygą kaip būtiną tam, kad vaikas galėtų būti įvaikinamas.

Pažymėtina, kad ne visada vaikas, turėdamas galimo įvaikinti vaiko teisinį statusą, gali būti siūlomas įvaikinti. Tai priklauso nuo vaiko ryšių su biologine šeima (seneliais, broliais, seserimis ar kitais giminaičiais), vaiko amžiaus ir paties vaiko, galinčio išreikšti savo nuomonę, sprendimo. Todėl labai dažnai nors ir yra teisinis pagrindas įrašyti vaiką į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, siūlyti jį įvaikinti konkrečiai šeimai neįmanoma, nes tai pažeistų jo teises ir interesus arba jiems nėra galimybių rasti šeimos dėl jų amžiaus. Atkreiptinas dėmesys, kad 2009 m. iš 2104 apskaitoje įrašytų vaikų net 1397 vaikai negalėjo būti siūlomi

⁴⁹ *Cit. op.* 16, p. 396.

⁵⁰ LAT 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-169/2010.

įvaikinti būtent dėl prieš tai minėtų priežasčių. Todėl labai svarbu sprendžiant klausimą dėl vaiko įrašymo į apskaitą teisingai ir išsamiai įvertinti visą įmanomą informaciją apie galimą įvaikinti vaiką⁵¹. Svarbu pažymėti, jog vienas pagrindinių įvaikinimo tikslų yra suteikti galimybę kiek įmanoma didesniai vaikų skaičiui augti visavertėje šeimos aplinkoje. Tačiau, autorės nuomone, atsižvelgiant į minėtus statistikos duomenis, galima teigti, kad prigimtinei vaiko teisei – augti ir būti auklėjamam šeimoje, šiuo atveju yra pažeidžiama.

3.2.2. Įvaikinamo vaiko amžius

Kita svarbi sąlyga yra numatyta įvaikinamo vaiko amžiui. Lietuvoje įvaikinamasis – tai ne jaunesnis kaip trijų mėnesių nepilnametis vaikas, laikinai arba visam laikui netekęs šeimos⁵². Vokietijoje įvaikinamasis – ne jaunesnis kaip dviejų mėnesių vaikas, netekęs šeimos, tačiau jis gali būti tiek nepilnametis, tiek pilnametis asmuo. Dar prieš du dešimtmečius Lietuvoje galiojęs SŠK nenumatė minimalaus vaiko amžiaus, kurio sulaukus galima įvaikinti vaiką, tai buvo įmanoma padaryti vos jam gimus. Tačiau dabar ši norma yra nustatyta ir ji yra privaloma, siekiant apsaugoti motinos ir vaiko interesus, kadangi dėl gimdymo sukeltų medicininių bei psichologinių priežasčių motina gali pasielgti neapgalvotai ir duoti sutikimą įvaikinti ką tik gimusį vaiką. LAT teisėjų senatas 1999m. gruodžio 31 d. nutarime⁵³ išaiškino, jog įstatymas nenumato galimybės netaikyti įvaikinant vaiko amžiaus minimumo. Tačiau yra laikomasi nuomonės, kad minimalaus amžiaus reikalavimas netaikomas, kai tik gimus vaikui yra aišku, kad jo tėvai yra mirę ar teismo paskelbti mirusiais. Tokiais atvejais galima įsivaikinti ir jaunesnį nei 3 mėnesių vaiką. Vokietijoje taip pat nesulaukusį nustatytos amžiaus ribos kūdikį galima įvaikinti tik tuo atveju, kai jau vaikui gimus yra aišku, kad jis neturės biologinių tėvų, pvz., abu kūdikio tėvai žūva avarijoje. Galima teigti, jog reikalavimai įvaikinamo vaiko amžiui Lietuvoje ir Vokietijoje yra traktuojami panašiai, tačiau skirtumas yra tas, kad Vokietijoje yra galimas ir pilnamečių asmenų įvaikinimas, taip praplečiant galimybę būti įvaikintiems ir vyresniems nei 18 metų

⁵¹ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2009 metų veiklos ataskaita, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivaikinimas.lt/assets//2009%20pilna%20visu.pdf>>.

⁵² *Cit. op.* 10, 3. 209 str. 3d.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“. Teismų praktika 1999, Nr. 12, p. 329.

bei emancipuotiems asmenims.

Atkreiptinas dėmesys, kad prie vaikų, turinčių specialių poreikių, yra priskiriami ne tik sveikatos sutrikimų turintys vaikai, bet ir vyresni nei 8 metų amžiaus vaikai. 2009 m. galimų įvaikinti vaikų apskaitoje buvo 206 (apie 15 % visų galimų įvaikinti vaikų) vyresni nei 14 metų vaikai, kurie nepareišė neigiamos nuomonės dėl įvaikinimo, atvirksčiai, jie norėjo būti įvaikinti, tačiau tokio amžiaus vaikų įvaikinimas dėl jų amžiaus praktiškai neįmanomas. Kitas svarbus aspektas yra tai, kad vaiką paėmus iš socialinės rizikos šeimos ir jam nustatius laikinąją globą, visada siekiama išlaikyti jo tėvų bei brolių ir seserų ryšį. Didelis dėmesys skiriamas darbui su biologine vaiko šeima, kad vaikas galėtų grįžti į namus. Tačiau dažniausiai tai užtrunka 3–5 metus, kol galutinai nusprendžiama kreiptis dėl neterminuoto tėvų valdžios apribojimo. Pažymėtina, kad tuo metu vaikai jau būna užaugę ir į apskaitą įrašomi vyresni nei 8 metų amžiaus. Tačiau šeimų, pageidaujančių įvaikinti tokio amžiaus vaikus, praktiškai nėra. Todėl teismo proceso metu, ribojant tėvų valdžią, tikslinga būtų visų pirma įvertinti tokio amžiaus vaikų galimybę būti įvaikintiems ir nuspręsti, koks sprendimas, globa ar įvaikinimas, geriausiai atitiktų nepilnamečių vaikų interesus⁵⁴. Lietuvoje dažniausiai šeimos nori įvaikinti kuo mažesnius vaikus, todėl galima teigti, kad kuo vaikas yra vyresnis, tuo tikimybė būti įvaikintam yra mažesnė.

3.2.3. Draudimas įvaikinti savo vaikus, seseris ir brolius

CK 3. 209 str. 4 d. yra nustatytas ribojimas, jog įvaikinti savo vaikų, seserų ir brolių yra neleidžiama. Net esant dideliame amžiaus skirtumui, įsivaikinti brolius ir seseris yra griežtai draudžiama. Pasitaiko atvejų, kai dėl tam tikrų priežasčių vaiko tėvas (motina) nėra nurodytas vaiko gimimo liudijime kaip tėvas ir dėl to negali įgyvendinti savo teisių ir pareigų. Tokiu atveju klausimą būtina spręsti ne įsivaikinimo būdu, o būtina įteisinti tėvystę (motinystę) CK trečiosios knygos X skyriuje nustatyta tvarka⁵⁵. Vokietijoje taip pat laikomasi nuostatos, kad įvaikinti savo vaikų, seserų ir brolių yra neleidžiama.

⁵⁴ *Cit. op.* 50, p. 59.

⁵⁵ *Cit. op.* 16, p. 396.

3.2.4. Brolių ir seserų neišskyrimo principas

Dar viena sąlyga, įtvirtinta CK 3.209 str. 6 d. numato, kad įvaikinti išskiriant seseris ir brolius leidžiama tik išimtiniais atvejais, kai negalima užtikrinti seserų ir brolių gyvenimo kartu dėl jų sveikatos arba kai dėl įvairių aplinkybių seserys ir broliai jau buvo išskirti ir nėra galimybių užtikrinti jų gyvenimo kartu. Įvaikinant siekiama visomis įmanomomis galimybėmis išlaikyti kiek galima glaudesnius esamus artimus įvaikinamų vaikų šoninės giminystės linijos ryšius. Pirmosios išimties taikymo atveju, įsivaikinti vieną iš kartu gyvenančių brolių ar seserų leidžiama tik tuomet, kai vienas iš įvaikinamų vaikų turi didelių sveikatos problemų, kurias jam gali padėti išspręsti tik įvaikinimas, o įvaikintojai yra nepajėgūs išauginti dar kelis jo brolius ar seseris. Pažymėtina, jog siekis išaugoti šoninės giminystės linijos ryšius jokių būdu negali būti laikomas svarbesniu už sergančio vaiko interesus, kai jam yra galimybė išaugti sveikam ir būti auklėjamam šeimoje. Antroji išimtis taikoma, kai broliai ir seserys jau išskirti ir nėra galimybės užtikrinti jų gyvenimo kartu. Vaikų išskyrimą gali lemti įvairios aplinkybės, pavyzdžiui, kai vaikai yra gimę kas kelerius metus ir dar negimus paskutiniams pirmieji jau buvo įvaikinti⁵⁶. Vokietijoje taip pat laikomasi nuostatos, kad įvaikinant išskirti brolius ir seseris galima tik įsitikinus, jog šis žingsnis leis labiau užtikrinti vaiko interesus. Tačiau teisinėje bazėje ši sąlyga kaip privaloma nėra įtvirtinta. Kiekvienu atveju šis aspektas turi būti vertinamas individualiai.

Svarbu pažymėti, kad 2009 m. net 292 augantys globos institucijose vaikai, įtraukti į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, negalėjo faktiškai būti įvaikinti, todėl, kad jie buvo lankomi giminaičių, taip pat kartu augo jų broliai ar seserys, tarp jų buvo susiklostę artimi santykiai, todėl nei vaikai, nei giminaičiai nesutiko, kad jie būtų įvaikinti⁵⁷. Pažymėtina, kad įvaikinimo instituto paskirtis yra galimybės augti visavertėje šeimoje suteikimas kiek įmanoma didesniai vaikų skaičiui. Todėl, autorės nuomone, reikalavimas įvaikinti brolius ir seseris kartu, tik tam tikrais išimtiniais atvejais leidžiant juos išskirti, ne visada gali užtikrinti vaiko gerovę bei prioritetinį vaiko interesų apsaugos principo įgyvendinimą.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 397.

⁵⁷ *Cit. op.* 50, p. 59.

3.3. Asmenys, turintys teisę įvaikinti

Įvaikinimas dažnai gali būti vienintelė prielaida, leidžianti užtikrinti vaiko teisę augti ir būti globojamam šeimoje. Todėl labai svarbu, kad vaikui būtų surasta pati tinkamiausia šeimos aplinka, kurioje jis galėtų augti ir visapusiškai vystytis. Siekiant surasti pačius tinkamiausius vaikui įvaikintojus yra taikomi įvairūs galimybės įvaikinti kriterijai ir tinkamiausių tėvių paieškos mechanizmai, kurie pirmiausia yra grindžiami prioritetinės vaiko teisių ir apsaugos principu⁵⁸. CK 3.210 str. yra įtvirtinti reikalavimai asmenims, siekiantiems tapti įvaikintojais. Taigi, norintys įvaikinti asmenys turi būti: 1) pilnamečiai abiejų lyčių asmenys iki penkiasdešimties metų (išimtiniais atvejais teismas gali leisti įvaikinti ir vyresnio amžiaus asmenims), tinkamai pasirengę įvaikinti; 2) susituokę (išimtiniais atvejais leidžiama įvaikinti nesusituokusiam asmeniui ar vienam iš sutuoktinių); 3) veiksnius, iki tol tinkamai vykdę tėvo (motinos) ar globėjo (rūpintojo) pareigas; 4) įtraukti į asmenų, norinčių įsivaikinti vaiką, apskaitą, kurią tvarko valstybinė įvaikinimo institucija (šis reikalavimas netaikomas vaiko motinos (tėvo) sutuoktiniui ir giminaičiams). To paties straipsnio 6 dalyje numatyta, kad tuo atveju, kai tą patį vaiką nori įvaikinti keli įvaikintojai, pirmenybė atsižvelgiant į vaiko interesus teikiama: 1) giminaičiams; 2) sutuoktiniams; 3) asmenims, įvaikinantiems seseris ir brolius kartu; 4) Lietuvos Respublikos piliečiams; 5) asmenims, įvaikinantiems savo sutuoktinio vaikus ir įvaikius; 6) asmenims, kurių šeimoje auklėjamas ir išlaikomas vaikas, kurį norima įvaikinti⁵⁹.

Kalbant apie CK 3.210 str. 6 d. įtvirtintą pirmenybės teisę, kai tą patį vaiką nori įvaikinti keli įvaikintojai, vertėtų nustatyti, koks šios taisyklės santykis su EŽTK 14 str. įtvirtintu nediskriminacijos principu, kuriame teigiama, jog naudojimasis šios konvencijos pripažintomis teisėmis ir laisvėmis turi būti garantuojamas be jokios diskriminacijos dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ir kitų įsitikinimų, nacionalinės ir socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitokio statuso⁶⁰. Abejotina, ar atsižvelginat į šį principą valstybė turi teisę įvaikinimo atveju spręsti dėl asmens pirmumo teisės, remdamasis tik objektyviais kriterijais. Pažymėtina, jog Vokietijos teisinėje bazėje, reglamentuojant įvaikinimą, tokios sąlygos, suteikiančios pirmumo teisę įvaikinti pagal tam tikrus kriterijus, nėra įvardintos. CK 3.223 str. 2 dalyje įtvirtinta

⁵⁸ *Cit. op.* 50, p. 29.

⁵⁹ *Cit. op.* 10, 3.210 str.

⁶⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, ir 7. 2000 m. lapkričio 10 d. Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016, 14 str.

prioritetinė teisė asmeniui, pirmam įtrauktam į apskaitą, kuomet įvaikinti vaiką nori keli tos pačios eilės asmenys. Tačiau tinkamiausios vaikui įvaikintojų šeimos parinkimas turėtų būti pagrįstas ne eiliškumu, o kompleksiniu ir visapusišku įvaikintojų šeimos įvertinimu bei prioritetiniu vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principu.

3.3.1. Įvaikintojų amžius

Reikalavimai įvaikintojų amžiui Lietuvoje ir Vokietijoje traktuojami nevienodai. Įvaikintojais Lietuvoje gali būti pilnamečiai abiejų lyčių asmenys iki 50 metų. Tik išimtiniais atvejais teismas gali leisti įvaikinti ir vyresnio amžiaus asmenims. Išimtis gali būti taikoma tik nagrinėjant konkrečią įvaikinimo bylą, atsižvelgiant į visas bylai reikšmingas aplinkybes. Tuo tarpu Vokietijoje teisę įsivaikinti turi asmuo, sulaukęs 25 metų. Kai įsivaikinti siekia sutuoktinių pora, užtenka, kad vienas iš jų būtų 25 metų, kitas gali būti 21 metų⁶¹. Vokietijoje, priešingai nei Lietuvoje, nėra nustatyta aukščiausia amžiaus riba, norint įsivaikinti. Šią nuostatą sąlygoja tai, kad asmuo, kuriam daugiau nei penkiasdešimt metų, dažnai yra geriau socialiai subrendęs ir materialiai apsirūpinęs, turi didesnę gyvenimo patirtį, todėl vaiko auklėjimo pareigas gali atlikti labiausiai tenkindamas vaiko interesus. Tačiau Vokietijoje yra būtina atsižvelgti į tai, kad įvaikio ir įvaikintojų amžiaus skirtumas nebūtų didesnis nei vidutiniškas amžiaus skirtumas tarp vaiko ir biologinių tėvų. Lietuvoje taip pat yra įtvirtinta nuostata, kad amžiaus skirtumas tarp įvaikintojo ir įvaikinamo vaiko turi būti ne mažesnis kaip 18 metų. Numatyta ir tokio reikalavimo išimtis, kurią turi teisę taikyti teismas, sumažindamas amžiaus skirtumą iki 15 metų. Tačiau ši išimtis dažniausiai taikoma tik asmenims, kurie įvaikina savo sutuoktinio vaikus ar įvaikius, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes. Pažymėtina, kad jau 2005 m. Lietuvoje, atsižvelgiant į atliktus tyrimus vaiko teisių apsaugos srityje, buvo pateiktas Vaiko teisių apsaugos kontrolierės pasiūlymas koreguoti CK 3.210 str. 1 d. įtvirtinant, kad pagrindiniu kriterijumi priimant sprendimą dėl įvaikinimo turi būti ne formali įvaikintojų amžiaus riba – penkiasdešimt metų, paliekant galimybę išimtiniais atvejais teismui leisti įvaikinti ir vyresnio amžiaus asmenims, o įvaikintojo ir įvaikinamojo amžiaus skirtumas⁶². Taip pat 2009 m. įvaikinimo tarnybos sudaryta darbo grupė su įvaikinimu susijusiems teisės aktams aptarti ir

⁶¹ *Cit. op.* 12, 1743 str.

⁶² Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/YJLRZAAT.PDF>>

pasiūlymams šių teisės aktų tobulinimui pateikti, nutarė, kad būtina patikslinti ratą asmenų, kurie gali kreiptis dėl vaiko įvaikinimo, vietoje maksimalios amžiaus ribos nustatant maksimalų amžiaus skirtumą⁶³. Tačiau iki šiol jokie CK pataisymai šiuo klausimu nėra atlikti.

3.3.2. Šeimyninė padėtis

CK 3.210 str. 2d. yra įtvirtinta, jog Lietuvoje teisę įvaikinti turi sutuoktiniai. Tik išimtiniais atvejais leidžiama įvaikinti nesusituokusiam asmeniui ar vienam iš sutuoktinių. Tuo tarpu Vokietijoje tokia nuostata neformuluojama. Ten įvaikinti gali tiek sutuoktiniai, tiek vienišas asmuo. Tačiau nesusituokęs asmuo gali įsivaikinti tik kaip vienas asmuo⁶⁴. Tai daroma siekiant, kad kuo mažiau vaikų augtų globos namuose. Kadangi tarptautiniuose susitarimuose ir įstatymuose įtvirtinta pagrindinė vaiko interesų kryptis – augti ir būti auklėjami šeimoje, šiuo atveju vaiko interesai yra patenkinami labiau, nei tais atvejais, kai vaikas lieka augti globojamas valstybės įsteigtuose vaikų namuose⁶⁵. Taigi, Vokietijoje atveriamą galimybę įsivaikinti vienišam asmeniui, galinčiam suteikti tinkamą vaiko vystymuisi aplinką. Pasaulyje daugybė vienišų motinų, auginančių vaikus, tad kodėl turėtų būti ribojamos galimybės siekiančiam įsivaikinti vienišam asmeniui, galinčiam vaikui suteikti kur kas daugiau, nei jam yra suteikiama globos namuose? Kaip jau minėta, Lietuvoje taip pat yra galimybė įvaikinti nesusituokusiam asmeniui, tačiau tik tam tikrais išimtiniais atvejais. Pažymėtina, kad nė vienoje iš 46 valstybių Europos Tarybos narių nėra nustatyta absoliutaus draudimo įvaikinti nesusituokusiems asmenims. Tai, kad aptariamoji problema yra aktuali, iliustruoja 2007 m. birželio 28 d. EŽTT sprendimas *Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg byloje*⁶⁶. Joje pareiškėjos (įvaikintoja ir įvaikinta mergaitė) skundėsi teisių, ginamų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁶⁷ (toliau – EŽTK) 6, 8 ir 14 str., pažeidimu Liuksemburgo institucijoms atsisakius pripažinti Peru atliktą įvaikinimą remiantis nacionaliniais įstatymais, ribojančiais pavienių asmenų (ne sutuoktinių) įvaikinimo teisę. EŽTT, nagrinėdamas bylą, pažymėjo, kad priimdami sprendimą nepripažinti

⁶³ *Cit. op.* 50, p. 5.

⁶⁴ *Cit. op.* 12, 1741 str.

⁶⁵ *Cit. op.* 16, p. 395.

⁶⁶ EŽTT 2007 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Nr. 76240/01, *Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg*.

⁶⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, ir 7. 2000 m. lapkričio 10 d. Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.

įvaikinimo Liuksemburgo teismai neatsižvelgė į socialinę realybę (santykius, susiklosčiusius tarp pareiškėjų po Peru atlikto įvaikinimo) bei nukrypo nuo ankstesnės ilgametės praktikos, kai tokio pobūdžio įvaikinimai buvo pripažįstami (konstatuotas pareiškėjų teisėtų lūkesčių pažeidimas). EŽTT konstatavo, kad šiuo atveju buvo apribotos pareiškėjų teisės, ginamos EŽTK 8 str., įpareigojančio valstybes dalyves gerbti kiekvieno asmens teisę į privatų ir šeimos gyvenimą. Toliau byloje buvo tiriama, ar Liuksemburgo teismų sprendimai nebuvo diskriminaciniai pareiškėjų atžvilgiu. Šiuo požiūriu EŽTT pažymėjo, kad atsisakius pripažinti įvaikinimą, J. M. (įvaikinta mergaitė) buvo diskriminuojama kitų vaikų, kurių įvaikinimas buvo pripažintas Liuksemburge, atžvilgiu. Nerasdamas argumentų, pateisinančių tokį skirtingą traktavimą, EŽTT pripažino, kad valstybė pažeidė ir EŽTK 14 str. įtvirtintą nediskriminacijos principą⁶⁸.

Pažymėtina, kad sutuoktinių statusas įvaikinimo atveju nėra analogiškas sugyventinių, kurie yra įregistravę partnerystę, t.y. bendrą gyvenimą neįregistravus santuokos, statusui. Lietuvoje yra parengtas partnerystės įstatymo projektas, tačiau iki šiol įstatymas nėra priimtas. Pažymėtina, jog šiame įstatymo projekte nėra suformuluota nuostatų, susijusių su įvaikinimo reglamentavimu. Tačiau Vidaus reikalų ministerijos parengtame šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte yra teigiama, kad registruota partnerystė iš esmės yra prilyginama santuokai, tačiau yra numatytos tam tikros išimties, susijusios su įvaikinimu ir kitos⁶⁹. Nemažai užsienio valstybių jau yra priėmusios partnerystės įstatymus. Svarbu paminėti, kad kai kuriose užsienio valstybėse partnerystės įstatymai reguliuoja ne tik turinius santykius, kaip tai planuojama padaryti Lietuvoje, bet ir numato galimybę partneriais tapti tos pačios lyties asmenims. Registruotos partnerystės (vok. - Eingetragene Lebenspartnerschaft) įstatymas 2001 m. priimtas ir Vokietijoje. Šio įstatymo nuostatos suteikia homoseksualams visas santuokos teises, išskyrus įsivaikinimo, mokesčių lengvatų ir kai kurias kitas teises. Aptariamuoju aspektu labai svarbus precedentas buvo suformuluotas 2002 m. *Frette v. France byloje*⁷⁰. Pareiškėjas skundėsi savo teisių, ginamų EŽTK 8 ir 14 str. (teisės į pagarbą privačiam ir šeimos gyvenimui bei teisės nebūti diskriminuojamam), pažeidimu, nurodydamas, kad Prancūzijos institucijos atmetė prašymą būti įrašytam į potencialių įtėvių sąrašą remdamosi jo homoseksualumu. Byloje nustatyta, kad pareiškėjo homoseksualumas

⁶⁸ Cit. op. 68, p. 23

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2004, Nr. IXP-3272 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-17]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=227531>

⁷⁰ EŽTT 2002 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje Nr. 36515/97, *Frette v. France*.

buvo vienintelis veiksnys, lėmęs neigiamą socialinių institucijų išvadą dėl jo galimybės įvaikinti, kadangi pagal Prancūzijos įstatymus, nesusituokusiems ir nesudariusiems partnerystės vyrams teisė įvaikinti tiesiogiai nebuvo apribota. Nagrinėdamas pareiškėjo skundą EŽTT pripažino, kad „seksualinė orientacija neabejotinai priklauso Konvencijos 14 straipsnio sričiai“, tačiau nurodė, kad valstybėse EŽTK dalyvėse dar nėra susiformavęs vienodo reguliavimo standartas homoseksualistų teisės įvaikinti klausimu: nors dauguma susitariančiųjų valstybių nedraudžia tokiems asmenims įvaikinti, jose, EŽTT vertinimu, „neįmanoma atrasti vienodų principų šiuo socialiniu klausimu“. Be to, EŽTT pažymėjo, kad „mokslinė bendruomenė (...) nesutaria dėl galimų pasekmių vaikui, įvaikinus jį vienam ar dviem homoseksualiems tėvams“, o „nepriklausomų mokslinių tyrimų šioje srityje stinga“. Atsižvelgdamas į tai, kad įvaikinant pirmiausia siekiama užtikrinti vaiko interesus, EŽTT konstatavo, kad Prancūzija šioje byloje neperžengė jai paliktų veiklos laisvės ribų ir nepažeidė Konvencijos⁷¹. Tačiau pažymėtina tai, kad dar besitęsiant audringoms diskusijoms dėl priimto sprendimo *Frette v. France* byloje, EŽTT 2008 m. sausio 22 d. analogiškoje byloje *E. B. v. France*⁷² priėmė visiškai priešingą sprendimą. EŽTT konstatavo, kad draudimas siekti asmeniui įvaikinimo vien dėl jo seksualinės orientacijos pažeidžia EŽTK. Teismas konstatavo, jog toks įvaikinimas atitiktų vaiko interesus, jei Prancūzija būtų leidusi tai padaryti. Savo nukrypimą nuo anksčiau *Frette* byloje suformuotos praktikos EŽTT daugiausia grindė faktinių aplinkybių skirtumu: buvo atkreiptas dėmesys į socialinio darbuotojo ir psichologo išvadas dėl E. B. nepriekaištingo pasiruošimo įvaikinti, jos emocines savybes, būtinas vaikui auginti, – aplinkybes, kurios *Frette* byloje nebuvo nustatytos⁷³. Prognozuoti šios bylos precedentinę reikšmę yra gana sunku, kadangi sprendimas, sukėlęs daugybę prieštarų reakcijų, buvo priimtas pakankamai menka trijų teisėjų balsų persvara. Dar po 2002 m. EŽTT daugumos balsų persvara priimto sprendimo byloje *Frette v. France* buvo manoma, jog ateityje tikrai nebeliks vilčių, kad homoseksualūs asmenys galėtų įsivaikinti. Tačiau atsižvelgiant į šiandieninę situaciją galima teigti, jog keičiantis valstybių požiūriui į homoseksualų teises, keičiasi ir EŽTT Strasbūre jurisprudencija šios permainingos socialinės tikrovės atžvilgiu. Todėl ateities perspektyvas šiuo klausimu yra nuspėti pakankamai sudėtinga.

⁷¹ Cit. op. 29, p. 23

⁷² EŽTT 2008 m. sausio 22 d. sprendimas byloje Nr. 43546/02, *E. B. v. France*.

⁷³ Cit. op. 29, p. 24

3.3.3. Norinčių įsivaikinti asmenų apskaita

CK 3.210 str. 5 d. yra numatyta, kad asmenys, norintys įsivaikinti vaiką, privalo būti įtraukti į asmenų, norinčių įsivaikinti vaiką, apskaitą. Išimtis numatyta tik vaiko motinos (tėvo) sutuoktiniui ir vaiko giminaičiams. Šią apskaitą Lietuvoje tvarko įvaikinimo tarnyba. Vokietijoje taip pat yra vedama ši apskaita, tačiau kaip ir galimų įvaikinti vaikų apskaita, įstatymuose tai nėra deklaruojama kaip būtina sąlyga, keliama potencialiems įvaikintojams. Visi asmenys, tinkamai pasirengę įvaikinti, yra įtraukiami į šį sąrašą. Vėliau, atliekant įtėvių pasirengimo įvaikinti patikrinimą⁷⁴, abiejose šalyse yra stengiamasi įvertinti visapusišką norinčių įsivaikinti asmenų tinkamumą būti įtėviais. Yra atsižvelgiama ne tik į amžių, bet ir pajamas, asmenybę, būsto sąlygas, profesiją, poros santykių stabilumą, motyvaciją, auklėjimo ypatumus bei kitus aspektus, padedančius kuo objektyviau įvertinti būsimų įtėvių pasirengimą įvaikinti vaiką.

3.3.4. Sveikatos būklė

Kalbant apie sveikatos būklę, Lietuvoje asmenys, sergantys tam tikromis ligomis⁷⁵, negali tapti įtėviais. Vokietijoje tokio išdėstyto ligų sąrašo nėra. Ten yra reikalaujama šeimos gydytojo išvados, patvirtinančios, kad norintys įsivaikinti asmenys ilgą laiką yra geros psichinės ir fizinės būklės, kuri leistų užtikrinti visapusišką asmenų tinkamumą prižiūrėti bei auklėti vaiką.

Apibendrinant pagrindinius reikalavimus potencialiems įvaikintojams galima teigti, kad Vokietijoje suteikiamos platesnės galimybės, siekiant įsivaikinti. Lietuvoje teisė įsivaikinti yra ribojama tiek vienišų asmenų atžvilgiu, tiek asmenų, kuriems yra daugiau nei penkiasdešimt metų. Akivaizdu, kad sprendžiant būsimų įtėvių tinkamumo ar pirmenybės įvaikinti klausimą, būtina atsižvelgti ne į kurią nors konkrečią potencialaus įtėvio charakteristiką, o į šios charakteristikos galimas pasekmes vaikui, jo interesams. Pažymėtina, kad siekiant parinkti tinkamiausius įtėvius taip pat būtina vengti diskriminacinių kriterijų. Remiantis EŽTK, pateisinami tik tokie asmens teisių apribojimai, kuriais yra siekiama

⁷⁴ Apie tai plačiau 3.5. skyriuje: Pasirengimo įvaikinti patikrinimas.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. liepos 24 d. įsakymas Nr. 404/96 „Dėl medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašo patvirtinimo“. Valstybės Žinios, 2001, Nr. 66.

apsaugoti vaiko teises bei jo interesus.

3.4. Sutikimai įvaikinti

Būtina išanalizuoti dar vieną įvaikinimo sąlygą, be kurios įvaikinimo procedūra būtų apskritai neįmanoma. Ši sąlyga yra siejama su įvaikinamo vaiko, jo tėvų bei įvaikintojo sutuoktinio (jeigu įsivaikinti siekia tik vienas iš sutuoktinių) sutikimu įvaikinti.

3.4.1. Tėvų sutikimas įvaikinti

Pirmiausia vertėtų aptarti vaiko tėvų sutikimo reikšmę, jo atšaukimo galimybes bei atvejus, kai tėvų sutikimas nėra būtinas. Galima teigti, jog įvaikinimo atveju įstatymai ne tik nustato tam tikras neigiamas pasekmes atsisakiusiems savo vaikų tėvams, bet taip pat apsaugo ir jų teises. Pagal CK 3.212 str., įvaikinant yra būtinas vaiko tėvų rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo. Tėvų sutikimas yra besąlygiška įvaikinimo sąlyga ir įvaikinti vaiką be tėvų sutikimo neleidžiama, išskyrus tam tikras įstatymo numatytas išimtis, kuomet tėvų sutikimo nereikalaujama. Tėvų sutikimas įvaikinti vaiką yra aktas, išreiškiantis ir rodantis tėvų valią bei apsisprendimą, kad jų vaikas būtų įvaikintas, kai jie dėl tam tikrų aplinkybių nepajėgia ir yra įsitikinę, kad ir ateityje patys nesugebės vaiko išauginti, išauklėti ir kad vaiko interesais geriausia būtų jį įvaikinti. Pažymėtina, jog vaiko tėvai duoda sutikimą nežinodami, kas bus jo tėviai. Sutikimas įvaikinti yra duodamas ne konkrečioms asmenims, o tam, kad vaikas apskritai turėtų galimybę būti įvaikintas, kad būtų įtraukiamas į įvaikinamųjų vaikų sąrašą. Tačiau įstatyme yra numatyta ir išimtis, kuomet sutikimas įvaikinti duodamas nurodant konkretų įvaikintoją, t.y. kai vaiką siekia įsivaikinti jo giminaitis⁷⁶. Vokietijos BGB 1747 str. yra nustatyta, jog įvaikinant taip pat yra būtinas vaiko biologinių tėvų rašytinis sutikimas, patvirtintas notaro. Notaras privalo išaiškinti visas sąlygas ir pasekmes tėvams, norintiems atsisakyti savo vaiko. Vėliau notaro patvirtintas sutikimas yra nagrinėjamas Globos teisme (vok. - *Vormschaftsgericht*)⁷⁷. Šis sutikimas tampa veiksmingu tik tuomet,

⁷⁶ Cit. op. 16, p. 403 – 404.

⁷⁷ Vokietijoje ypatingai jautrių klausimų (tokių kaip įvaikinimas, globa, nepilnamečių nusikalstamumas) sprendimui įsteigti specializuoti teismai. Tai reiškia, kad juose dirbantys teisėjai, greta teisinių, turi ir specialių žinių apie vaikų ir jaunimo psichologiją.

kai jį patvirtina Globos teismas. Kai vaikui nėra suėję 14 metų ir jis turi įstatymų nustatyta tvarka paskirtą globėją, būtinas pastarojo rašytinis sutikimas, patvirtintas notaro. Lietuvos teisinėje bazėje yra įtvirtinta, kad tuo atveju, kai įvaikinamo vaiko tėvai yra nepilnamečiai ar neveiksnūs, reikalingas jų tėvų arba globėjų (rūpintojų) rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo. Jei įvaikinamas vaikas turi įstatymų nustatyta tvarka paskirtą globėją, išskyrus valstybinę globos instituciją, būtinas globėjo rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo⁷⁸. Tačiau kyla klausimas, ar prasminga įstaigoms (šiuo atveju globos namams) suteikti globėjo kompetenciją? Kadangi tuo atveju, kai globos namai yra oficialus vaiko globėjas, galiausiai niekas neprivalo pritarti dėl vaiko įvaikinimo. Kyla poreikis atitinkamomis teisės normomis šį klausimą išspręsti⁷⁹.

CK 3. 213 str. yra įtvirtinta ir sutikimo įvaikinti vaiką atšaukimo galimybė. Tačiau savo duotą sutikimą įvaikinti tėvai gali atšaukti tik tuomet, jei dėl įvaikinimo dar nėra priimtas teismo sprendimas. Tokiu atveju tėvai privalo pateikti pareiškimą valstybinei įvaikinimo institucijai, kuri apie tai praneša teismui, nagrinėjančiam įvaikinimo bylą. Įstatyme yra nurodyti atvejai, kada tėvų sutikimo įvaikinti atšaukimo teismas nepatvirtina: 1) jei nuo tėvų valdžios ribojimo yra praėję vieneri metai ir jis nėra panaikintas; 2) jei tėvai duotą sutikimą atšaukia tik siekdami materialinės naudos. Pažymėtina, kad tuo atveju, kai laikinas tėvų valdžios ribojimas, nors ir praėję daugiau kaip vieni metai nuo jo pradžios, yra panaikinamas, tėvai turi teisę atšaukti savo duotą sutikimą įvaikinti. Tačiau esant neterminuotam tėvų valdžios ribojimui sutikimas įvaikinti nėra reikalaujamas, todėl ir sutikimo atšaukimas tokiu atveju nesukelia jokių teisinių padarinių⁸⁰. Vokietijoje notaro patvirtintą sutikimą įvaikinti biologiniai vaiko tėvai gali atšaukti iki tol, kol jį patvirtina Globos teismas.

Įstatymas kartu numato atvejus, kai galima įvaikinti be tėvų sutikimo. Taigi įvaikinamo vaiko tėvų sutikimo nereikalaujama, jeigu vaiko tėvai yra nežinomi, mirę ar paskelbti mirusiais, pripažinti neveiksniais arba jiems neterminuotai apribota tėvų valdžia. Atkreiptinas dėmesys, jog tėvų paskelbimas nežinia kur esančiais nėra priskirtinas prie atvejų, kuomet rašytinio tėvų sutikimo įvaikinti nereikalaujama. Jeigu tėvai nesirūpina savo vaikais, tai rodo, kad jie netinkamai vykdo savo pareigas. Todėl tokiu atveju būtina imtis

⁷⁸ *Cit. op.* 10, 3.212 str. 2 d.

⁷⁹ *Cit. op.* 6.

⁸⁰ *Cit. op.* 16, p. 407.

priemonių, kad tėvai būtų ne paskelbti nežinia kur esančiais, o jiems apribota tėvų valdžia⁸¹.

3.4.2. Įvaikinamo vaiko sutikimas

Pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, viena iš pagrindinių vaiko teisių yra teisė suformuluoti savo pažiūras ir laisvai jas reikšti visais su juo susijusiais klausimais⁸². Atsižvelgiant į prioritetinį vaiko interesų apsaugos principą, taip pat siekiant užtikrinti vaiko teisę laisvai reikšti savo pažiūras ir norus, įvaikinant būtina suteikti vaikui galimybę būti išklaustyam.

Lietuvoje, kai yra įvaikinamas dešimties metų sulaukęs vaikas, būtinas jo rašytinis sutikimas. Sutikimą vaikas duoda teismui, be šio sutikimo įvaikinti negalima. Kai įvaikinamas jaunesnis nei dešimties metų vaikas, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę, turi būti išklaustas teisme, ir teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja jo paties interesams⁸³. Skirtingai nei Lietuvoje, Vokietijoje vaiko rašytinis sutikimas yra būtinas, kai įvaikinamas keturiolikos metų sulaukęs vaikas. Sutikimas turi būti patvirtintas notaro, o vėliau ir Globos teismo. Tuo atveju, kai įvaikinamas jaunesnis nei keturiolikos metų vaikas, jis taip pat gali būti išklausomas teisme, tačiau jo rašytinis sutikimas nėra privalomas. Taip pat yra reikalingas ir įstatymų nustatyta tvarka paskirto įstatyminio vaiko atstovo pritarimas dėl įvaikinimo, tačiau notaro ar Globos teismo patvirtinimas tam nėra reikalingas. Galima daryti prielaidą, jog keturiolikos metų riba Vokietijoje yra nustatyta atsižvelgiant į fizinio asmens civilinio veiksnumo sąlygą. Šiuo atveju kyla klausimas, kodėl Lietuvoje yra nustatyta dešimties metų amžiaus riba, kai mūsų šalies teisinėje bazėje yra įtvirtinta nuostata, kad visiškai civilinis veiksnumas atsiranda, kai asmuo sulaukia pilnametystės. Tuo tarpu už nepilnamečius iki keturiolikos metų sandorius jų vardu sudaro tėvai arba globėjai. Todėl galima teigti, jog asmuo, nesulaukęs 14 metų, laikomas neveiksniu. Tai reiškia, kad tokio amžiaus asmuo negali savo veiksmais įgyti civilinių teisių ir susikurti pareigų bei pats atsakyti už savo veiksmus. Tuo tarpu nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų amžiaus turi santykinį civilinį veiksnumą, t. y. įstatyme numatytus sandorius jie gali sudaryti savarankiškai ir pagal savo sutartines prievoles jie atsako patys. Vokietijoje yra numatyta vyresnio nei 14 metų vaiko teisė atšaukti duotą

⁸¹ *Ibid.*, p. 408.

⁸² *Cit. Op.* 2, 12 str.

⁸³ *Cit. Op.* 10, 3. 215 str.

sutikimą būti įvaikintam. Vaikams, priešingai nei biologiniams tėvams, atšaukti sutikimą dėl įvaikinimo galima ir po Globos teismo patvirtinimo. Tačiau šis sutikimo atšaukimas taip pat turi būti išnagrinėtas ir patvirtintas Globos teismo. Lietuvoje savo sutikimą būti įvaikintam vaikas gali atšaukti tik iki teismo sprendimo įsigaliojimo.

Tai, kad aptariamoji problema yra aktuali, iliustruoja 2004 m. birželio 22 d. EŽTT priimtas sprendimas byloje *Pini and Others v. Romania*⁸⁴. Šioje byloje pareiškėjai – dvi įvaikintojų (Italijos piliečių) šeimos – skundėsi, kad Rumunijoje atlikus visas įvaikinimo procedūras, kurių metu joms buvo suteikta teisė įvaikinti vaikus, gyvenančius globos namuose, šios valstybės institucijos taip niekada ir neperdavė joms vaikų. Taigi, teismo priimtas sprendimas dėl įvaikinimo nebuvo praktiškai įgyvendintas. Rumunijos vyriausybė gynėsi, kad šios šalies teismų priimtų sprendimų nevykdymas buvo grindžiamas pačių įvaikių nenoru vykti į Italiją pas savo tėvius. Buvo nustatyta, kad nagrinėjant įvaikinimo bylą abiejų įvaikių nuomonė nebuvo išklaudyta: įvaikintoms mergaitėms buvo po 9,5 metų, todėl pagal Rumunijos įstatymus teismas to daryti neprivalėjo. Vėliau jos abi pareiškė tvirtą norą vykti gyventi į Italiją, kas šiuo atveju ir buvo pagrindinis faktorius, nulėmęs tokį teismo sprendimą. EŽTT konstatavo, kad pareiškėjų noras sukurti šeimos santykius su įvaikiais nelaikytinas absoliučiu, kadangi nėra suderintas su pačių vaikų atsisakymu vykti gyventi į Italiją. Tačiau akivaizdu yra tai, kad tokiu savo sprendimu Rumunija pažeidė EŽTK 6 str., apimančią teisę į priimtų teismo sprendimų efektyvų įgyvendinimą. Galima teigti, kad aptariamasis sprendimas yra labai kontroversiškas, kadangi jame priešinamos dvi EŽTK ginamos teisės: teisė į pagarbą šeimos gyvenimui bei teisė į teisingą procesą. Atsižvelgiant į visas nagrinėjamos bylos aplinkybes EŽTT vis dėlto konstatavo, kad įsiteisėjusių sprendimų dėl įvaikinimo nevykdymas paneigė jų privalomą pobūdį ir pavertė eilinėmis rekomendacijomis. Tokia padėtis, teismo vertinimu, yra nesuderinama su teisinės valstybės ir teisinio tikrumo principais nepaisant potencialiai ją pateisinančių priežasčių⁸⁵. Galima teigti, jog šioje byloje teismas galutinai suformavo vaiko nuomonę, kaip esminį kriterijų, lemiantį valstybės veiksmų vertinimą. Tačiau kyla klausimas, ar šiuo atveju teismo sprendimas geriausiai atitiko vaiko interesus, kuomet vaikai ir toliau liko augti globos namuose, nepaisant to, kad tarptautiniu mastu yra pripažįstama, jog harmoningam vaiko asmenybės vystymuisi būtina sąlyga – augti šeimos aplinkoje.

Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymai suteikia nevienodą reikšmę vaiko nuomonei,

⁸⁴ *Cit. Op.* 39.

⁸⁵ *Cit. Op.* 29, p. 20.

priklausomai nuo nagrinėjamo ginčo rūšies. Tokią išvadą suponuoja CK 3. 164 str., numatantis: 1) bendrą teismo pareigą atsižvelgti į vaiko norus, jei tai neprieštaruoja jo paties interesams; 2) teismo pareigą suteikti vaiko nuomonei išskirtinę reikšmę, sprendžiant globos ar įvaikinimo klausimą. Neabejotina, jog vaiko nuomonė šeimos bylose, o ypač sprendžiant tokį jautrų klausimą kaip įvaikinimas, yra ypatingai svarbi, tačiau, autorės nuomone, jos suabsoliutinti bei laikyti ją lemiamu faktoriumi priimant sprendimą, negalima. Tai rodo ir LAT 2006 m. gegužės 29 d. priimta nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006⁸⁶, kurioje teismas, nežiūrint bylos nagrinėjimo metu pareikšto vaiko noro gyventi su tėvu, nustatė jo gyvenamąją vietą su motina. Toks teismo sprendimas buvo motyvuotas tuo, kad bylos nagrinėjimo metu išsakytas vaiko noras prieštaruoja jo paties interesams, kadangi itin glaudus tėvo ir vaiko ryšys nėra normalus šeimos santykių rezultatas, o vaiko pavaldumo tėvui pasekmė⁸⁷. Todėl galima pagrįstai teigti, kad sprendžiant klausimą dėl įvaikinimo, į vaiko nuomonę atsižvelgti būtina, tačiau laikyti ją pagrindiniu faktoriumi galima tik kompleksiskai įvertinus jos santykį su kitais byloje surinktais įrodymais. Taip pat svarbu įsitikinti, ar nėra tam tikrų suinteresuotų asmenų galimo manipuliavimo vaiku, kas gali taip pat daryti nemažą įtaką vaiko nuomonei.

Svarbu pažymėti, kad 2009 m. Lietuvoje net 530 vyresnių nei 10 metų amžiaus vaikų, kurie buvo įrašyti į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, nesutiko būti įvaikinti⁸⁸. Taigi dėl šios priežasties jie liko augti vaikų globos namuose, kadangi negalėjo būti siūlomi įvaikinti, nepaisant to, kad atitiko visas kitas galimam įvaikinti vaikui keliamas sąlygas.

Apibendrinant galima teigti, jog atsižvelgiant į fizinio asmens veiksnio sąlygą, dešimties metų sulaukusio vaiko sutikimas ne visada gali užtikrinti visiškai sąmoningą ir labiausiai atitinkantį jo gerovę sprendimą. Kartais dešimties metų vaiko sprendimas gali būti visiškai nepagrįstas ir neapgalvotas, o Lietuvoje be šio vaiko rašytinio sutikimo įvaikinimas yra neleidžiamas. Be to, dešimties metų amžiaus riba nesuderinta su kitomis teisinėmis nuostatomis – Lietuvoje tik nuo keturiolikos metų yra įgyjamas santykinis civilinis veiksniumas. Visgi Vokietijos teisinėje bazėje įtvirtinta keturiolikos metų riba leidžia garantuoti objektyvesnę vaiko suvokimą, sprendžiant apie savo veiksmus bei numatant jų

⁸⁶ LAT 2006 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006.

⁸⁷ SAGATYS, G. Vaiko nuomonė ir jos reikšmė šeimos bylose. Konferencijos „Vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus“ medžiaga. Vilnius. Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2007, p. 24-25.

⁸⁸ Cit. op. 50, p. 59.

padarinius. Todėl, autorės nuomone, tikslinga būtų koreguoti CK 3.215 str. 1 d., įtvirtinant nuostatą, kad vaiko rašytinis sutikimas reikalingas, kai įvaikinamas ne dešimties, o keturiolikos metų sulaukęs vaikas.

3.4.3. Įvaikintojo sutuoktinio sutikimas įvaikinti

Tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje, jeigu įsivaikinti siekia ne abu sutuoktiniai kartu, o tik vienas iš jų, yra reikalaujamas kito sutuoktinio rašytinis sutikimas įvaikinti. Pažymėtina, jog šis įstatymo reikalavimas apima ir atvejus, kai vienas sutuoktinis nori įsivaikinti kito sutuoktinio vaiką. Tvirtinti šio sutikimo teisme nėra būtina. Užtenka to, kad sutikimas būtų patvirtintas notarine tvarka ir vėliau pateiktas teismui. Įstatymas taip pat numato ir atvejus, kuomet kito sutuoktinio sutikimo įvaikinant nereikalaujama, būtent kai: 1) teismas yra priėmęs sprendimą dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium; 2) sutuoktinis yra pripažintas nežinai kur esančiu; 3) sutuoktinis pripažintas neveiksniu⁸⁹. Tačiau esant visiems šiems atvejams, būtina pateikti tai įrodantį dokumentą, t.y. pateikti įsiteisėjusį teismo sprendimo nuorašą.

3.5. Pasirengimo įvaikinti patikrinimas

Vienas svarbiausių ir atsakingiausių etapų prieš pradėdant įvaikinimo procedūrą teisme – tai įvaikintojų pasirengimo įvaikinti patikrinimas. Patikrinimą sudaro pateiktų dokumentų pirminis įvertinimas, įvaikintojų mokymų organizavimas ir išvados apie šeimos pasirengimą įvaikinti parengimas. Šio patikrinimo metu yra siekiama išsiaiškinti, ar norintys įsivaikinti asmenys yra tinkamai pasirengę būti tėvais, galinčiais suteikti įvaikintam vaikui saugią aplinką ir užtikrinti jam visavertį vystymąsi.

3.5.1. Pateiktų dokumentų pirminis įvertinimas

Vokietijoje asmenys, norintys įsivaikinti, pirmiausia turi kreiptis į savo gyvenamosios vietos Jaunimo tarnybos įvaikinimo tarpininkavimo skyrių, kur jiems yra suteikiama visa informacija apie įvaikinimo procedūros eigą, apie jų motyvacijos ir tinkamumo būti tėvais

⁸⁹ *Cit. op.* 16, p. 410.

patikrinimą, apie ypatingą įvaikių bei tėvių gyvenimo situaciją⁹⁰. Lietuvoje, norint pradėti įvaikinimo procedūrą, pirmiausia reikia kreiptis į savo gyvenamosios vietos Vaiko teisių apsaugos tarnybą (toliau - VTAT) ar skyrių, kur būsiesiems tėviams yra išaiškinamos įvaikinimo sąlygos bei suteikiama visa pagrindinė informacija apie įvaikinimą.

Taigi, Lietuvoje asmenys, visiškai apsisprendę įvaikinti, vaiko teisių apsaugos tarnybai privalo pateikti šiuos dokumentus:

- prašymą, kuriame nurodomi duomenys apie save, šeimos narius, pageidaujamų įvaikinti vaikų skaičių, amžių, lytį, sveikatos būklę bei įvaikinimo motyvus;
- paso ar kito asmens tapatybę patvirtinančio dokumento kopiją
- santuokos liudijimo kopiją, jeigu išsituokęs – teismo sprendimo dėl santuokos nutraukimo kopiją;
- nustatytos formos sveikatos pažymėjimą;
- pažymą apie šeimos sudėtį;
- dokumentus apie šeimos gaunamas pajamas;
- pažymą apie šeimos gyvenamąsias patalpas⁹¹.

Vokietijoje taip pat būtina pateikti visus šiuos dokumentus. Po šių dokumentų pateikimo, būsiesiems tėviams privalo namie išsamiai užpildyti Jaunimo tarnybos pateiktas anketas, susijusias su asmeniniais duomenimis, motyvacija ir kita įvaikinimui svarbia informacija⁹². Abiejose šalyse taip pat yra būtinas norinčių įsivaikinti asmenų teistumo patikrinimas. Lietuvoje, gavus visus minėtus reikiamus dokumentus, valstybinės įvaikinimo institucijos atestuotas socialinis darbuotojas atlieka pirminį įvaikintojų pasirengimo būti tėviais įvertinimą, kurio metu: 1) nustato, ar nėra CK trečiojoje knygoje numatytų kliūčių įvaikinti; 2) ištiria įvaikintojų gyvenimo sąlygas ir būdą; 3) surenka informaciją apie įvaikintojų sveikatos būklę; 4) išsiaiškina įvaikinimo motyvus⁹³. Atestuotas socialinis darbuotojas, atlikęs įvaikintojų pasirengimo įvaikinti vaiką pirminį įvertinimą, priima pirminį sprendimą. Remdamasis turima informacija apie įvaikintojus, jis gali motyvuotai nuspręsti, kad įvaikintojai yra netinkamai pasirengę įvaikinti ir tokiu atveju priimti neigiamą išvadą. Tačiau yra numatyta ir galimybė išnykus priežastims, dėl kurių buvo pateikta įvaikintojų

⁹⁰ Bundesarbeitsgemeinschaft der Landesjugendämter. Empfehlungen zur Adoptionsvermittlung, München, 2007.

⁹¹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivaikinimas.lt>>.

⁹² *Cit. op.* 89.

⁹³ *Cit. op.* 32.

pasirengimo įvaikinti vaiką pirminio įvertinimo neigiama išvada arba jas pašalinus, asmenims pakartotinai kreiptis į vaiko teisių apsaugos tarnybą ar įvaikinimo tarnybą dėl pasirengimo įvaikinti patikrinimo⁹⁴. Tuo atveju, kai išvada apie tėvių pasirengimą yra teigiama, yra organizuojami mokymai, kuriuose visi potencialūs tėviai privalo dalyvauti.

3.5.2. Mokymų organizavimas

Abiejose šalyse mokymai vyksta panašia tvarka. Lietuvoje anksčiau nebuvo bendros ir sistemingos tėvių ir globėjų (rūpintojų) rengimo programos, tačiau 2007 m. pabaigoje Lietuva tapo oficialia naujosios PRIDE⁹⁵ programos licencijos turėtoja ir jai suteikta teisė naudoti šią mokymų programą rengiant ir įvertinant būsimas tėvių šeimas. Ši programa – tai standartizuota, suderinta sistema, kuri padeda atrinkti, įvertinti ir ruošti šeimas, teikti besitęsiančią profesionalią pagalbą⁹⁶. Pažymėtina, kad mokymai organizuojami ne tik būsimiems tėviams, bet ir darbuotojams, vykdančioms tėvių ir globėjų (rūpintojų) rengimą. Jų metu specialistai įvairių praktinių užduočių metu atlieka tėvio, įvaikinto vaiko arba mokytojo vaidmenį, atvirai aptaria juos, stengiasi įvaldyti mokymų techniką, mokosi gebėti klausyti būsimų mokymo dalyvių, siekiant aktyviai juos įtraukti į mokymų procesą, taip pat mokosi stebėti ir vertinti būsimus globėjus bei įvaikintojus⁹⁷. Vokietijoje mokymai būsimiesiems tėviams taip pat yra rengiami. Abiejose šalyse šių mokymų struktūra yra labai panaši: pateikiama daug naudingos teorinės medžiagos, organizuojami įvairūs grupiniai užsiėmimai, diskusijos. Šių mokymų metu tėviai įgauna tiek teorinių, tiek ir praktinių žinių, atvirai kalba apie tai, ką jie jaučia vienu ar kitu praktinių užduočių metu, atsako sau į daugelį rūpimų klausimų. Greta šių mokymų yra organizuojami keli individualūs pokalbiai su potencialiais įvaikintojais, apsilankymai jų namuose⁹⁸. Taip siekiama išsiaiškinti visus įvaikinimo motyvus, iširti potencialių tėvių gyvenimo sąlygas ir būdą bei sužinoti kartu su jais gyvenančių asmenų nuomonę apie įvaikinimą.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ 2007 m. liepos 24 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba įsigijo globėjų (rūpintojų) ir tėvių PRIDE programos licenciją. PRIDE išvertus iš anglų kalbos reiškia tėvų informacijos, tobulinimosi ir mokymosi šaltinius.

⁹⁶ *Cit. op.* 90.

⁹⁷ *Cit. op.* 50, p. 44.

⁹⁸ *Cit. op.* 19.

2009 m. įvaikinimo tarnyba atliko PRIDE mokymų kokybės ir efektyvumo vertinimą. Tyrimo metu nustatyta, kad po mokymų keitėsi dalyvių požiūris į vaiko biologinę šeimą, jie geriau suprato tėvų globos netekusio vaiko elgesio priežastis, jautėsi tvirčiau dėl savo sprendimo įvaikinti ar globoti. Taip pat keitėsi ir tėvių lūkesčiai dėl pageidaujamo įvaikinti vaiko amžiaus, sveikatos. Tai patvirtina ir įvaikinimo tarnybos pateikti duomenys, kad 2009 m. į Lietuvos respublikos piliečių apskaitą įrašytos šeimos (asmenys) prašymuose nurodė, kad nori sveiko vaiko, bet sutinka įvaikinti ir vaiką su išgydomais sveikatos sutrikimais. Atkreiptinas dėmesys, jog 2007 m. įrašytos šeimos nurodė, jog nori tik sveiko vaiko⁹⁹. Autorės nuomone, mokymų dėka kintant tėvių požiūriui į įvaikinimą bei patį vaiką, tuo pačiu didėja ir vaikų galimybė būti įvaikintiems.

3.5.3. Galutinės išvados pateikimas

Galiausiai kompetentingas atestuotas socialinis darbuotojas, atsižvelgdamas į visapusišką tėvių patikrinimą, privalo parengti išvadą apie norinčių įsivaikinti asmenų pasirengimą įvaikinti. Išvadą sudaro dvi dalys: 1) informacija apie įvaikintojus, kuri parengiama remiantis visa surinkta informacija; 2) motyvuota išvada apie įvaikintojų tinkamumą būti tėviais ir rekomendacija, kokio amžiaus, lyties, sveikatos būklės ir kiek vaikų įvaikintojai gali įvaikinti¹⁰⁰. Vokietijoje galutiniam įvaikintojų pasirengimo tapti tėviais įvertinimui yra naudojama taip vadinama „taškų sistema“, kurios dėka, pagal tam tikrus kriterijus, potencialūs tėviai yra suskirstomi į trijų lygių kategorijas¹⁰¹. Ši „taškų sistema“ leidžia objektyviai ir nešališkai įvertinti potencialius tėvius. Lietuvoje pasirengimo įvaikinti vaiką patikrinimas dažniausiai atliekamas per tris mėnesius, kilus neaiškumams dėl įvaikintojų pasirengimo, šis terminas atestuoto socialinio darbuotojo sprendimu gali būti pratęstas, bet ne

⁹⁹ Cit. op. 50, p. 50.

¹⁰⁰ Cit. op. 32.

¹⁰¹ žr. 1 priedą

ilgiau kaip iki šešių mėnesių¹⁰². Vokietijoje įvaikintojų patikrinimas vidutiniškai trunka taip pat tris mėnesius. Jeigu išvada teigiama, Lietuvoje VTAT jos kopiją persiunčia įvaikinimo tarnybai, kuri įrašo asmenis į norinčių įvaikinti sąrašą. Vokietijoje ši atestuoto socialinio darbuotojo išvada siunčiama Jaunimo tarnybos įvaikinimo tarpininkavimo skyriui. Jeigu išvada dėl pasirengimo įvaikinti yra neigiama, pašalinus priežastis, galima pakartotinai kreiptis dėl pasirengimo įvaikinti patikrinimo. Taip pat tėviai, nesutinkantys su socialinio darbuotojo išvada dėl pasirengimo įvaikinti, ją gali apskųsti teismui LR civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) nustatyta tvarka. Svarbu pažymėti, jog Vokietijoje, siekiant įsitikinti visišku tėvių tinkamumu įvaikinti vaiką, yra skiriamas privalomas bandomasis laikotarpis prieš įvaikinimą. Lietuvoje bandomasis laikotarpis taip pat yra galimas, tačiau tai nėra atskira privaloma įvaikinimo proceso dalis. Lietuvoje bandomasis laikotarpis skiriamas tik tada, kai kyla abejonių dėl tėvių tinkamumo¹⁰³.

Apibendrinant galima teigti, kad pasirengimo įvaikinti patikrinimas Lietuvoje ir Vokietijoje organizuojamas panašia tvarka. Abiejose šalyse atestuoti socialiniai darbuotojai siekia atlikti visapusišką tėvių socialinės aplinkos, psichologinės būklės bei pasirengimo būti įvaikintojais įvertinimą. Didelis dėmesys skiriamas ir įvaikintojų mokymų organizavimui.

4. Vaiko perkėlimas į šeimą iki įvaikinimo

Kad įvaikinimas pasiektų reikiamą tikslą – išauginti šeimoje vaiką, parengtą savarankiškai gyventi visuomenėje, turi atsirasti tam tikras tėvių ir įvaikio dvasinis bendrumas, sutapti siekiai, t.y. būti įvaikintojais būtent to vaiko, o vaiko – turėti kaip tėvius būtent prašančius įvaikinti jį asmenis. Tam, kad vaikas galėtų deramai augti ir bręsti įvaikintojų šeimoje, ypatingai svarbu nustatyti psichologinius būsimų tėvių ir vaiko ryšius, kurių pašaliniai stebėtojai gali ir nepamatyti, juos gali pajauti, suprasti bei paaiškinti tik būsimieji tėviai ir pats vaikas. Todėl, siekiant nustatyti, ar konkretus įvaikinimas yra pats geriausias būdas išauginti vaiką šeimoje, būtina atsižvelgti ne tik į išreikštą tėvių ir vaiko valią, bet ir išanalizuoti tėvių ir įvaikio bendravimą, taip pat visas kitas aplinkybes, galinčias turėti reikšmės išvadai, kad dėl įvaikinimo vaiko interesais nekyla jokių abejonių¹⁰⁴. Priimti tinkamiausią sprendimą dėl įvaikinimo gali padėti įstatymuose įtvirtinta galimybė nustatyti bandomąjį laikotarpį, t.y. perkelti vaiką į šeimą prieš priimant galutinį sprendimą dėl

¹⁰² *Cit. op.* 32.

¹⁰³ Apie tai plačiau 4. skyriuje: Vaiko perkėlimas į šeimą iki įvaikinimo.

¹⁰⁴ *Cit. op.* 16, p. 426.

įvaikinimo.

Pažymėtina, jog pasirengimo įvaikinti patikrinimas Vokietijoje neužsibaigia pirminiu tėvių įvertinimu bei mokymų organizavimu. Esant teigiamai atestuotų socialinių darbuotojų priminei išvadai, taip pat tėvių bei įvaikio, galinčio išreikšti savo nuomonę, nuostatai dėl įvaikinimo, Jaunimo tarnybos įvaikinimo tarpininkavimo skyrius skiria tėviams privalomą vaiko globą prieš įvaikinimą. Vokietijos BGB 1744 str. apibrėžia privalomą bandomąjį laikotarpį būsimiems tėviams, be kurio tolimesnis įvaikinimo procesas yra neleistinas. Tikslaus nustatyto ir įstatymuose įtvirtinto termino, kiek trunka šis bandomasis laikotarpis, nėra. Tai priklauso nuo konkretaus įvaikinimo atvejo. Kaip praktika rodo, dažniausiai ši vaiko globa prieš įvaikinimą trunka vienerius metus¹⁰⁵. Šiuo laikotarpiu tėviai yra ypatingai stebimi, jiems teikiama nuolatinė Jaunimo tarnybos priežiūra bei pagalba. Taip stengiamasi patikrinti, ar norintys įsivaikinti vaiką asmenys yra tinkami būti jo tėviais.

Lietuvoje bandomasis laikotarpis taip pat yra galimas, tačiau, priešingai nei Vokietijoje, tai nėra atskira privaloma įvaikinimo procedūros dalis. LR CK 3.222 str. yra įtvirtinta nuostata, kad vaiko perkėlimas į šeimą iki įvaikinimo skiriamas tik tuomet, kai kyla abejonių, ar vaikas pritaps įvaikintojų šeimoje. Tokiu atveju teismo iniciatyva ar valstybinės įvaikinimo institucijos prašymu gali būti nustatytas nuo šešių iki dvylikos mėnesių bandomasis laikotarpis. Nustatytas trumpesnis nei vieni metai laikotarpis prareikęs gali būti pratęstas iki vieno metų, bet ne daugiau. Tuo tarpu Vokietijoje, siekiant įsitikinti visišku tėvų-vaikų santykių tinkamumu, vaiko perkėlimas į šeimą gali užtrukti ir ilgiau. Dėl laikino vaiko perkėlimo Lietuvoje teismas priima nutartį, kuria taip pat yra sustabdomas ir bylos nagrinėjimas. Pasibaigus teismo nustatytam laikotarpiui, bylos nagrinėjimą būtina atnaujinti ir išnagrinėti ją iš esmės. Teisiniai bandomojo laikotarpio nustatymo ir vaiko perkėlimo į šeimą padariniai yra beveik analogiški įvaikinimo padariniams, išskyrus tik vieną aspektą – paveldėjimą. Taigi, teismui nutartimi nustačius bandomąjį laikotarpį ir perkėlus vaiką į šeimą, vaiko ir būsimų tėvių teisės ir pareigos yra prilyginamos tėvų ir vaikų teisėms ir pareigoms. Ši sąlyga leidžia labiau garantuoti vaiko interesų užtikrinimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos teisinėje bazėje nėra numatyta, kad iniciatyvą dėl bandomojo laikotarpio ir vaiko perkėlimo į šeimą galėtų reikšti asmenys, prašantys įvaikinti vaiką. Remiantis CK komentaro nuostatomis, tokie asmenys patys turėtų būti įsitikinę, kad įvaikinimas atitinka vaiko interesus, t.y. kad jie tinkamai pasirengę išauginti įvaikintą vaiką.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 25, p. 17.

Būsiami tėviai, patys abejojantys dėl konkretaus vaiko įvaikinimo, neturėtų prašyti įvaikinti¹⁰⁶. Tačiau, autorės nuomone, būsimiems tėviams būtų pernelyg sunku dar prieš įvaikinant, nesusidūrus su realia patirtimi, objektyviai nuspręsti, kad konkretus vaikas tikrai pritaps jų šeimoje, kad jie sugebės užtikrinti vaiko interesus, kad tarp jų susiformuos tikri tėvų-vaikų santykiai. Galimybė vaiką perkelti į šeimą iki įvaikinimo leidžia efektyviau patikrinti tėvių ir įvaikio santykių tinkamumą, bendravimą, jų siekių sutapimą.

Tačiau dėl bandomojo laikotarpio nustatymo, kaip ir dėl įvaikinimo konfidencialumo aspekto, nėra vieningos nuomonės šiuo klausimu. Pasak J. Jačkonienės, vaiko perkėlimas į šeimą iki įvaikinimo bei tokių pat teisių ir pareigų suteikimas tiek vaikui, tiek būsimiems įvaikintojams, kaip įvaikiams ir tėviams, ne tik diskredituoja patį įvaikinimo institutą, pačią teisę, bet ir šiurkščiai pažeidžia vaiko teises ir jį patį paverčia teisėtu eksperimento objektu. Jos nuomone, atsisakius įvaikinti, tokie eksperimento padariniai po šešių ar dvylikos mėnesių vaikui būtų ne tik sunkiai įveikiama psichinė trauma, bet ir formuotų neigiamą požiūrį į įvaikinimą¹⁰⁷. Tačiau, autorės nuomone, ši pozicija nėra visiškai teisinga, kadangi vaiko perkėlimas į šeimą iki įvaikinimo yra nustatomas būtent vaiko interesais, siekiant įsitikinti, kad vaikas galės saugiai augti ir vystytis konkrečioje įvaikintojų šeimoje, kad konkretus įvaikinimas leis labiausiai užtikrinti vaiko interesus. Be to, nereikia pamiršti ir fakto, kad priėmus galutinį sprendimą dėl įvaikinimo, jo panaikinti jau nebegalima. Probleminė situacija gali iškilti tuomet, kai susidūrus su realia patirtimi po vaiko perkėlimo į šeimą bus pastebėta, kad vaiko interesai yra grubiai pažeidžiami, kad vaikas negali toliau augti konkrečioje šeimoje. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad siekiant išvengti tokios situacijos, yra privaloma prieš įvaikinimą skirti laikiną vaiko globą būsimų tėvių šeimoje. Vis dėlto, autorės nuomone, tikslingiau yra bandomojo laikotarpio metu paaiškėjus, kad tarp konkrečių įvaikintojų ir vaiko tėvų-vaikų santykiai yra neįmanomi, laiku nutraukti įvaikinimo procedūrą, nei priėmus galutinį sprendimą dėl įvaikinimo imtis veiksmų, kad vaikas būtų grąžintas iš jį įvaikinusių šeimos, taikant tėvų valdžios apribojimą. Pažymėtina, jog vaiko perkėlimas į šeimą iki įvaikinimo ypač aktualus turėtų būti sprendžiant tarptautinio įvaikinimo klausimą, kadangi perkėlus vaiką į kitą valstybę, vaikui reikia prisitaikyti ne tik prie naujos šeimos, bei ir prie svetimos aplinkos, tautos, kalbos.

Apibendrinant galima teigti, kad požiūris į bandomąjį laikotarpį, skiriamą prieš įvaikinimą, Lietuvoje ir Vokietijoje ganėtinai skiriasi. Lietuvoje tai nėra būtina procedūra,

¹⁰⁶ *Cit. op.* 16, p. 425.

¹⁰⁷ JAČKONIENĖ, J. Įvaikinimas - ne įvaikintojo ir įvaikinamojo sutartis. *Justitia*, 1999, nr. 3.

bandomasis laikotarpis skiriamas tik tada, kai kyla abejonių dėl tėvių tinkamumo. Tuo tarpu Vokietijoje skiriama vaiko globa prieš įvaikinimą yra ilgiausiai trunkantis bei vienas svarbiausių ir atsakingiausių įvaikinimo proceso etapų. Tai privaloma įvaikinimo procedūros dalis, skiriama visais atvejais, siekiant įsitikinti visišku tėvių ir įvaikio tėvų-vaikų santykio tinkamumu.

5. Įvaikinimo teisinės pasekmės

Tiek Lietuvos, tiek Vokietijos teisinėje bazėje yra įtvirtinta vieninga nuostata, kad įvaikinimu panaikinamos tėvų ir vaikų pagal kilmę, jų giminaičių tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos, o tėviams, jų giminaičiams ir įvaikiams bei jų palikuonims sukuriamos tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės ir pareigos kaip giminaičiams pagal kilmę. Taigi įvaikinti vaikai praranda bet kokius teisinius ryšius su biologiniais tėvais ir tampa pilnateisiais naujos šeimos nariais. Santykio su tėviais atžvilgiu įvaikiai įgyja tokį patį teisinį statusą, koks yra vaikų pagal kilmę su savo biologiniais tėvais. Įsiteisėjusiu teismo sprendimu įvaikintojai laikomi vaiko tėvais pagal įstatymą. Tačiau CK 3.222 str. 4 dalyje yra numatyta šios taisyklės išimtis, t.y. jei vaikas buvo perkeltas į šeimą dėl įvaikinimo skyrus bandomąjį laikotarpį. Tuomet tėviai vaiko tėvais laikomi nuo nutarties, kuria paskirtas bandomasis laikotarpis, įsiteisėjimo dienos. Tokiu atveju teismas sprendime įvaikinti privalo nurodyti nutarties įsiteisėjimo datą¹⁰⁸.

Anksčiau Lietuvoje galiojusiam SŠK buvo nustatyti kiek kitokie teisiniai įvaikinimo padariniai. SŠK 121 str. buvo numatyta galimybė tam tikrais atvejais išsaugoti įvaikinto vaiko ir jo buvusių prieš įvaikinimą giminaičių tarpusavio teises ir pareigas. Vienas iš tokių atvejų buvo mirus vienam iš vaiko tėvų, kuomet įvaikintojo sutikimu ir mirusiojo tėvo (motinos) tėvų (senolių) prašymu galėjo būti išsaugomos senolių ir vaiko tarpusavio teisės ir pareigos. Tačiau 2001 m., įsigaliojus naujajam CK, ši galimybė išsaugoti vaiko ir jo buvusių prieš įvaikinimą giminaičių tarpusavio teises ir pareigas buvo panaikinta, kadangi priešingu atveju, įvaikinimas teisinių padarinių požiūriu būtų artimesnis vaiko globai.

Pažymėtina, kad ne visose valstybėse įvaikinimas sukelia vienodas teises pasekmes. Egzistuoja šalių, kur įvaikinus vaiką, vaikų ir jų biologinių tėvų bei giminaičių tarpusavio teisės ir pareigos išlieka (dalinis įvaikinimas). Valstybės, Hagos konvencijos dalyvės, susitarė pripažįstančios tiek įvaikinimą, kuomet visiškai nutraukiami teisiniai santykiai tarp vaiko ir jo biologinės šeimos (visišką įvaikinimą), tiek minėtą dalinį įvaikinimą, jeigu taip nustatyta nacionaliniuose vaiko kilmės šalies įstatymuose¹⁰⁹. Taigi Hagos konvencija neriboja konvencijos taikymo pagal įvaikinimo būdą. Tačiau gali kilti problemų, kai tarpvalstybinio įvaikinimo atveju vaiko kilmės šalyje leidžiamas įvaikinimas neturi galios nutraukti ankstesnių tėvų ir vaiko juridinių santykių, o priimančioje valstybėje, priešingai,

¹⁰⁸ Cit. op. 16, p. 436.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 435.

pripažįstamas įvaikinimas, kuomet vaiko ir tėvų santykiai įvaikinant nutraukiami. Susidarius tokiai situacijai yra taikomas Hagos konvencijos 27 str., pagal kurį, įvaikinant ankstesni tėvų ir vaiko santykiai yra nutraukiami, tačiau tam keliamos dvi papildomos sąlygos: 1) tai turi leisti priimančios valstybės įstatymai; 2) sutikimai, kurie buvo gauti įvaikinimo proceso metu, turėjo būti duoti būtent dėl tokio įvaikinimo. Tai reiškia, kad įvaikinamo vaiko biologiniai tėvai, jau prieš duodant sutikimą dėl įvaikinimo suvokia, kad toks įvaikinimas visam laikui nutrauks jų ir vaiko teisinius santykius.

Pažymėtina, jog vaiką įvaikinusiems tėvams yra taikomos socialinės garantijos bei kitokios lengvatos. Pavyzdžiui, naujagimio įvaikinimo atveju, moterims suteikiamos atostogos už laiką nuo įvaikinimo įsteigimo dienos, kol kūdikiui sueis 70 dienų, taip pat suteikiamos vaiko priežiūros atostogos iki 3 metų. Įtėviams yra išmokama ir vienkartinė socialinė pašalpa, kuri paprastai mokama gimus vaikui¹¹⁰. Autorės nuomone, tokia valstybės politika įvaikinusių šeimų atžvilgiu yra labai pagirtina, tuo pačiu ir skatinanti įvaikinimą šalyje.

Vaiko teisių konvencijos 8 str. yra įtvirtinta nuostata, jog valstybės dalyvės įsipareigoja gerbti vaiko teisę išsaugoti savo identiškumą, įskaitant pilietybę, vardą bei šeimos ryšius¹¹¹. Tačiau tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje įvaikinamas vaikas netenka ryšių su savo šeima, taip pat gali netekti ir savo vardo, pavardės bei pilietybės. Tai būtų galima traktuoti kaip vaiko teisės išsaugoti savo individualybę pažeidimą. Yra paliekama tik vaiko gimimo vieta ir data. Šių vaiko kilmę nurodančių faktų keisti negalima. Tačiau LTSR SŠK komentare, komentuojant 118 str. (įrašo apie įvaikio gimimo vietą pakeitimas), buvo teigiama, kad prašant asmeniui, norinčiam įvaikinti vaiką, gali būti leidžiama pakeisti ir įrašą apie įvaikio gimimo vietą¹¹². Preziumuojama, jog tokia galimybė buvo leistina, siekiant padėti užtikrinti visišką įvaikinimo paslapties išsaugojimą. Tačiau neabejotina, jog tokia nuostata visiškai neatitinka vaiko interesų bei pažeidžia Vaiko teisių konvencijos nustatytą valstybės pareigą užtikrinti vaiko teisę į savo identiškumo išsaugojimą.

Taigi teismo sprendimu įvaikintam vaikui yra suteikiama įtėvių pavardė. Įtėvių ir įvaikio, galinčio išreikšti savo nuomonę, prašymu vaikui gali būti paliekama buvusi pavardė pagal kilmę. Taip pat gali būti keičiamas ir vaiko vardas, jei vardą pakeisti sutinka vaikas,

¹¹⁰ Cit. op. 7, p. 421.

¹¹¹ Cit. op. 2.

¹¹² Cit. op. 46, p. 128.

galintis išreikšti savo nuomonę¹¹³. Vokietijoje, atsižvelgiant į vaiko amžių, taip pat yra numatyta galimybė pakeisti vaiko vardą arba šalia esančio vardo suteikti dar vieną ar kelis vardus, jei tai neprieštarauja vaiko interesams. Taip pat Globos teismas gali suteikti galimybę greta tėvių pavardės vaikui palikti ir buvusią pagal kilmę pavardę arba jas sujungti¹¹⁴. CK 3. 228 str. 3 dalyje yra nurodyta, kad tuomet, kai dėl įvaikio pavardės ar vardo nesutaria tėviai tarp savęs ar su vaiku, pavardės ar vardo pakeitimo klausimą išsprendžia teismas, atsižvelgdamas į vaiko interesus. LAT 2002 m. rugsėjo 18 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2002 konstatavo, kad teismas, sprenddamas ginčą dėl vaiko pavardės pakeitimo, turi atsižvelgti į Vaiko teisių konvencijos 8 str. nustatytą valstybės pareigą užtikrinti vaiko teisę į savo identiškumo išsaugojimą. Pažymėtina, kad vaiko pavardės keitimas neatitinka vaiko interesų¹¹⁵. Autorės nuomone, ši teismo pozicija yra teisinga, kadangi vaikui vardas ir pavardė suteikiami nuo gimimo ir pažymi jo individualumą, todėl reikia stengtis užtikrinti vaiko vardo ir pavardės pastovumą, jų nekintamumą, ypač tuomet, kai įvaikinami vyresnio amžiaus vaikai.

¹¹³ Cit. op. 16, p. 436.

¹¹⁴ Cit. op. 12, 1757 str.

¹¹⁵ LAT 2002 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2002

6. Įvaikinimo panaikinimo galimybė

Pažymėtina, kad 2001 m. priėmus naują CK, įvaikinimo panaikinimo galimybės nebeliko. Pagal CK 3.227 str. 2 d., įvaikintojai nuo teismo sprendimo įvaikinti išiteisėjimo dienos neturi teisės prašyti, kad įvaikinimas būtų panaikintas, kaip tai buvo anksčiau nustatyta SŠK. Kadangi įvaikinimas sukuria tėvių ir įvaikio tarpusavio teisinius santykius, kurie yra tapatūs tėvų ir vaikų pagal kilmę tarpusavio teisiniams santykiams, įvaikinimas negali būti atšaukiamas, nes savo tėvystės ir motinystės taip pat panaikinti negalima¹¹⁶. Tačiau prieš CK galiojės SŠK numatė, kad įvaikinimas gali būti panaikintas ir kartu 127 str. nustatė, kad pagrindinis kriterijus įvaikinimą pripažinti negaliojančiu yra įvaikio interesai. Buvo laikomasi nuostatos, kad įvaikinimas gali būti bet kuriuo metu panaikintas, siekiant apsaugoti vaiko gerovę, jo interesus. Tačiau visiškai priešinga nuostata įtvirtinta LTSR SŠK komentare, komentuojant 132 str. (įvaikinimo panaikinimas), kuri numatė, kad įvaikinimas taip pat galėjo būti panaikinamas tėvio ieškiniu globos ir rūpybos organui, jeigu paaiškėja, kad įvaikis yra silpnaprotis ar psichinis ligonis, apie ką tėvis iki įvaikinimo nežinojo¹¹⁷. Akivaizdu, jog šios nuostatos buvo ne tik nesuderintos tarpusavyje, bet ir neabejotinai prieštaravo vaiko gerovės ir jo interesų pirmumo principui. Tačiau kyla klausimas, ar nenumatymas jokių įvaikinimo panaikinimo pagrindų yra teisingiausias žingsnis, siekiant visiškai apsaugoti įvaikinto vaiko teises?

Iš principo Vokietijoje taip pat yra vadovaujama nuostata, kad sprendimas įvaikinti vaiką yra sprendimas „visam gyvenimui“, tačiau, įstatymai vis dėlto numato tam tikrus labai retus atvejus, kada įvaikinimas gali būti panaikintas. Pažymėtina, jog tai galima padaryti tik atsižvelgiant į įvaikio gerovę¹¹⁸. Galimybė panaikinti įvaikinimą yra numatyta už įvaikinimą atsakingoms tarnyboms, kuomet nustatoma, jog yra stipriai pažeidžiami vaiko interesai¹¹⁹. Lietuvoje tokia galimybė nėra numatyta. Yra vadovaujama nuostata, kad įvaikinant įvaikio ir tėvių teisinė padėtis yra prilyginama biologinių tėvų ir vaikų padėčiai, todėl biologiniams tėvams nevykdant savo pareigų taikomas tėvystės ribojimas analogiškai turi būti taikomas ir tėviams. Taip pat atitinkamai turi būti taikomi ir CK 3.180 straipsnyje numatyti tėvų valdžios ribojimo būdai, sąlygos bei pasekmės.

Pažymėtina, kad Vokietijos BGB 1760 str. numato tam tikrus atvejus, kada

¹¹⁶ Cit. op. 7, p. 421.

¹¹⁷ Cit. op. 46, p. 136.

¹¹⁸ Cit. op. 19.

¹¹⁹ Cit. op. 12, 1763 str.

įvaikinimas gali būti panaikinamas dėl trūkstamų būtinų dokumentų, tokių kaip biologinių tėvų ar vaiko, sulaukusio keturiolikos metų, rašytinio sutikimo įvaikinti. Taip pat įvaikinimas gali būti panaikintas, kuomet paaiškėja, jog įvaikinimo dokumentai buvo suklastoti arba įvaikinimas buvo fiktyvus¹²⁰. Lietuvoje taip pat yra numatyta galimybė išimtiniais atvejais skusti teismo sprendimą įvaikinti apeliacine tvarka ar prašyti atnaujinti procesą dėl esminių materialiosios ir proceso teisės pažeidimų¹²¹. Atkreiptinas dėmesys, kad biologiniai vaiko tėvai įvaikinimo byloje nelaikomi suinteresuotais asmenimis, todėl teisės skusti sprendimą nei apeliacine nei kasacine tvarka jie neturi. Todėl galima teigti, jog vienintelis būdas pasiekti, kad sprendimas dėl įvaikinimo būtų peržiūrėtas, yra proceso atnaujinimas. Šiuo atveju biologiniai vaiko tėvai prašymą dėl proceso atnaujinimo galėtų pateikti remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹²² (toliau - CPK) 366 str. 1 dalies 7 punkte nustatytu pagrindu, t.y. jei sprendime teismas nusprendė dėl neįtrauktų į bylos nagrinėjimą asmenų teisių ir pareigų. Įvaikinimo proceso atnaujinimas taip pat įmanomas, kai įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatytas dokumentų suklastojimas arba žinomai melaginga eksperto išvada, pavyzdžiui, suklastota Vaiko teisių apsaugos tarnybos išvada apie vaiką ir galimumą jį įvaikinti arba išvada dėl tėvių pasirengimo įvaikinti. Tokiu atveju galimybė atnaujinti įvaikinimo procesą atsiranda remiantis 366 str. 1 dalies 3 punktu, kadangi dėl melagingos išvados priimtas neteisėtas ar nepagrįstas teismo sprendimas. Pažymėtina, jog įstatymai nenumato proceso atnaujinimo galimybės draudimo ar ribojimo įvaikinimo byloje. Tačiau teisinėje bazėje ši proceso stadija įvaikinimo atveju nėra aiškiai reglamentuota. Autorės nuomone, siekiant užtikrinti sklandesnį įvaikinimo teisinį reglamentavimą, tikslinga būtų aiškiai apibrėžti įvaikinimo proceso atnaujinimo tvarką, pagrindus. Tai ypatingai svarbu dėl to, kad įvaikinimo panaikinimo galimybės Lietuvoje nebėra, o vienintelis būdas peržiūrėti ir pakeisti priimtą teismo sprendimą yra galimybė išimtiniais atvejais skusti teismo sprendimą įvaikinti apeliacine tvarka ar prašyti atnaujinti procesą.

Apibendrinant galima teigti, kad tuomet, kai yra stipriai pažeidžiami vaiko interesai, Vokietijoje Jaunimo tarnyba turi teisę įvaikinimą panaikinti. Tuo tarpu Lietuvoje, kai grubiai pažeidžiama vaiko gerovė, tėviams iš pradžių yra tik apribojamos, o ne iš karto panaikinamos tėvystės teisės. Atsižvelgiant į tai, kad įvaikinant tėviai yra prilyginami vaiko biologiniams tėvams, Lietuvoje vyraujanti nuostata tėvių atžvilgiu yra teisingesnė. Tačiau

¹²⁰Fiktyvus įvaikinimas - kai įvaikinimo procedūra atliekama siekiant gauti leidimą gyventi Lietuvos

Respublikoje ir nesiekiant sukurti Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytų kitų įvaikinimo teisinių pasekmių.

¹²¹ Cit. op. 7, p. 421.

¹²² Cit. op. 11.

kadangi Lietuvoje, skirtingai nei Vokietijoje, ne visuomet yra skiriamas bandomasis laikotarpis prieš įvaikinimą, autorės nuomone, norint visapusiškai apsaugoti įvaikinto vaiko interesus, vis dėlto tikslinga būtų numatyti įvaikinimo panaikinimo galimybę tam tikrais išimtiniais atvejais, kuomet nustatoma, kad vaiko interesai tėvių šeimoje yra stipriai pažeidžiami.

7. Nacionalinio įvaikinimo prioritetas

Tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje galioja bendras principas, kad tarptautinės privatinės teisės normos, įtvirtintos ratifikuotose tarptautinėse sutartyse, tampa sudedamąja nacionalinės teisinės sistemos dalimi. 1993 m. Hagos konvencija yra vienas pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių tarptautinį įvaikinimą. Pažymėtina, jog abi šalys yra ratifikavusios šią konvenciją, kurios pagrindinis tikslas – nustatyti tokią tarptautinio įvaikinimo procedūrą, kuri saugotų visų į tarptautinio įvaikinimo procesą įtrauktų šalių fundamentalius interesus, ypač vaiko, biologinių tėvų ir būsimųjų įvaikintojų¹²³.

Visų pirma, svarbu išsiaiškinti, ar vienodai Lietuvoje ir Vokietijoje yra suvokiama bei teisinėje bazėje traktuojama tarptautinio įvaikinimo sąvoka. Pažymėtina, jog Lietuvos teisės aktuose nėra vieningos nuostatos, kada įvaikinimas yra laikomas tarptautiniu. Pagal CK 3.220 str. 2 d., taip pat 3.224 str. pateiktas sąvokas, tarptautiniu įvaikinimu laikoma, kai įsivaikinti siekia užsienio valstybės piliečiai. Toks pat subjektų ratas įvardintas ir CPK 28 str. 3 d. Tuo tarpu CPK 480 str. 2 d. subjektų ratas yra išplečiamas, teigiant, kad tarptautinis įvaikinimas yra tuomet, kai pareiškimą dėl įvaikinimo paduoda Lietuvos Respublikos pilietis nuolat gyvenantis užsienyje, užsienio valstybės pilietis, asmuo be pilietybės arba asmuo turintis ir Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybės pilietybę. Vokietijoje tarptautiniu įvaikinimu laikoma, kai įvaikinamasis ar įvaikintojai yra užsienio valstybės piliečiai arba asmenys be pilietybės, taip pat kai vaiko ar įvaikintojų nuolatinė gyvenamoji vieta yra užsienyje¹²⁴. Autorės nuomone, siekiant aiškesnio įvaikinimo teisinio reglamentavimo, subjektų ratas, kuomet yra taikomas tarptautinis įvaikinimas, privalo būti apibrėžtas ir traktuojamas šalies teisinėje bazėje vienodai.

Hagos konvencijos preambulėje įtvirtinta nuostata, kad tarptautinis įvaikinimas yra pranašesnis ir šeima jam randama kitoje valstybėje tik tada, kai vaiko negalima perduoti globai ar įvaikinti šeimai toje šalyje, iš kurios vaikas yra kilęs. Šiuo atveju būtina atsižvelgti į nuostatą, kad globa, kad ir kokia ji būtų, jei vaikas auginamas šeimoje, vaiko kilmės šalyje, labiau atitinka vaiko interesus negu įvaikinimas, dėl kurio vaikas turės būti perkeltas į užsienio valstybę¹²⁵. Sprendžiant tarptautinio įvaikinimo klausimą, teismas privalo atkreipti dėmesį, ar toks įvaikinimas atitinka vaiko interesus, kadangi aptariamuoju atveju vaikas

¹²³ Explanatory report on the convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption. [interaktyvus]. 1994. [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://hcch.e-vision.nl/upload/expl33e.pdf>>.

¹²⁴ *Cit. op.* 13, 11 str.

¹²⁵ *Cit. op.* 16, p. 431.

netenka tėvų, gimtos kalbos, tėvynės, vardo, gimimo vietos, t.y. esminių dalykų, kurie yra ypatingai svarbūs asmens individualybei išsaugoti. Todėl nagrinėdami tarptautinio įvaikinimo bylas teismai visuomet pirmiausia privalo patikrinti, ar konkretaus vaiko nesiekia įvaikinti ar globoti Lietuvos piliečiai. Neabejotina, jog kiekvienu įvaikinimo atveju geriausia, kai vaikas įvaikinamas toje šalyje, kur gimė, praleido tam tikrą savo gyvenimo laikotarpį, pradėjo mokytis kalbėti, lavintis, kur jį sieja kraujo ryšys su biologiniais protėviais. Nuostata, kad visų pirma turi būti siekiama užtikrinti vaiko globą šeimoje tos šalies, iš kurios vaikas yra kilęs, pripažįstama tarptautiniu mastu. Pažymėtina, jog esant didelių įvaikinamo vaiko ir būsimų tėvių skirtumų šiuo požiūriu, įvaikinimas galėtų būti traktuojamas kaip neatitinkantis vaiko interesų, o tokiu atveju, prašymas įvaikinti turėtų būti atmestas¹²⁶.

Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad kasmet labai daug Lietuvos vaikų įvaikina užsienio piliečiai. Per 2009 m. Lietuvoje užsieniečiai įvaikino 146 vaikus (57% visų įvaikintų vaikų)¹²⁷. Vokietijoje per 2009 m. užsieniečiai įvaikino tik 92 vaikus (2,4% visų įvaikintų vaikų), taip pat 372 (9,6 %) vaikų įvaikino mišrios šeimos, kai vienas iš tėvų buvo Vokietijos pilietis¹²⁸. Tuo tarpu Lietuvoje statistiniai duomenys apie įsivaikinusias mišrias šeimas, kai vienas iš tėvų yra Lietuvos Respublikos pilietis, nėra pateikiama. Tai sukelia sunkumų, norint sužinoti tikslų įvaikintojų skaičių, kai vienas iš sutuoktinių yra Lietuvos Respublikos pilietis, kadangi šiuo atveju jie nepagrįstai yra priskiriami prie užsienio valstybių įvaikintojų. Atsižvelgiant į statistinius duomenis galima teigti, kad Vokietijoje didžiąją dalį vaikų įvaikina Vokietijos piliečiai, tuo tarpu Lietuvoje didelė dalis įvaikintų vaikų yra atskiriami nuo savo gimtosios šalies. Šiuo atveju kyla poreikis išsiaiškinti, kas lemia tokį didelį užsieniečių įvaikintų Lietuvos vaikų skaičių?

Hagos konvencijoje yra nustatyta, jog tarptautinis įvaikinimas pranašesnis tik tuomet, kai nėra galimybės vaiko perduoti globai ar įvaikinti šeimai toje šalyje, iš kurios jis yra kilęs. Taigi šeima vaikui randama kitoje valstybėje tik tada, kai po bandymų įkurdinti vaiką kilmės valstybėje nuspręsta, kad tarptautinis įvaikinimas labiausiai atitinka vaiko interesus. Siekiant, kad būtų įgyvendinama ši tarptautiniam įvaikinimui keliama sąlyga, LR CK 3.224 str. 2 d. nustato, kad įvaikinimas užsienio valstybės piliečiams galimas, jeigu per šešis mėnesius nuo vaiko įrašymo į galimų įvaikinti vaikų sąrašą nėra Lietuvos Respublikos piliečių prašymų įvaikinti ar globoti vaiką. Ši taisyklė globai vaiko kilmės šalyje teikia pirmenybę, lyginant su

¹²⁶ *Ibid.*, p. 432.

¹²⁷ *Cit. op.* 4.

¹²⁸ *Cit. op.* 5.

įvaikinimu užsieniečiui. Tuo tarpu Vokietijoje nėra nustatytas terminas, kiek laiko Vokietijos piliečiams reikėtų siūlyti galimą įvaikinti vaiką. Atkreiptinas dėmesys, kad galiojęs SŠK taip pat nebuvo apibrėžęs tokio termino. Autorės nuomone, siekiant apsaugoti savo šalies piliečių pirmumo teisę įvaikinti, o vaiko – gyventi ir būti auklėjamam savo kilmės šalyje, tikslinga teisinėje bazėje numatyti bei tiksliai apibrėžti terminą, kiek laiko galimą įvaikinti vaiką pirmiausia reikėtų siūlyti savo šalyje pageidaujantiems įvaikinti asmenims. Taip pat įstatymai draudžia tarptautinį įvaikinimą, jeigu nėra aišku, ar įvaikinimas bus pripažintas kitoje valstybėje. Šiuo atveju abiejose valstybėse yra nustatyta, kad priimanti valstybė privalo pateikti savo įstatymų nustatyta tvarka patvirtintus dokumentus, kad užsienio valstybė pripažins konkretaus vaiko įvaikinimą, kad vaikui yra ar bus išduotas leidimas įvažiuoti ir nuolat gyventi toje užsienio valstybėje. Turi būti įsitikinama, jog tarptautinis įvaikinimas vykdomas atsižvelgiant į vaiko interesus.

Tačiau būtina apžvelgti ne vien tik teisinę šio aspekto pusę. Didelį užsieniečių įvaikintų vaikų skaičių lemia ir visuomenės požiūris. Pažymėtina, kad didžioji dalis šeimų Lietuvoje pageidauja įvaikinti mažus bei sveikus vaikus. Vaikų, kurie turi rimtesnių sveikatos sutrikimų ar kurių tėvai sirgo ar serga psichinėmis ligomis, Lietuvos piliečiai įvaikinti nelabai nori. Todėl šeimų paieška tokių sutrikimų turintiems vaikams gali trukti ne vienerius metus. Visgi didžioji dalis galimų įvaikinti vaikų turi sveikatos sutrikimų. Net 79 % vaikų, 2009 m. įrašytų į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, turėjo vienokių ar kitokių sveikatos sutrikimų, ir tik 21 % vaikų buvo sveiki. Palyginus šiuos duomenis su 2008 m. duomenimis (74% vaikų turėjo sveikatos sutrikimų, 24 % – buvo sveiki) galima teigti, kad įrašomų į apskaitą vaikų sveikata prastėja¹²⁹. Tuo tarpu užsieniečių reikalavimai vaikų atžvilgiu yra kur kas mažesni. Vis dažniau užsienio piliečiai įvaikina vyresnius, specialiųjų poreikių turinčius vaikus. Įvaikinimo tarnybos duomenimis, 2009 m. užsieniečiai įvaikino 146 vaikus iš Lietuvos, iš kurių per 100 buvo specialiųjų poreikių, daugiau nei 20 – turinčių rimtų sveikatos sutrikimų. Autorės nuomone, labai didelę reikšmę šiuo atveju turi valstybės teikiama pagalba šeimoms, auginančioms sunkius sveikatos sutrikimus turinčius vaikus. Tačiau reikia pripažinti, kad Lietuvoje nėra pakankamai išvystyta paslaugų teikimo sistema šeimoms, auginančioms negalią turinčius vaikus.

Apibendrinant galima teigti, kad kiekvienas vaikas turi savo gimimo vietą, kultūrą, savo individualią gyvenimo istoriją, todėl sprendžiant tarptautinio įvaikinimo klausimą,

¹²⁹Cit. op. 50, p. 61. (žr. 2 priedą).

būtina papildoma vaiko interesų argumentacija. Be to, subjektų ratas, kuomet yra taikomas tarptautinis įvaikinimas, privalo būti apibrėžtas ir traktuojamas šalies teisinėje bazėje vienodai. Reglamentuojant tarptautinį įvaikinimą Lietuvoje ir Vokietijoje laikomasi panašių teisinių nuostatų, kadangi šalys yra prisijungusios prie Hagos konvencijos, o tarptautinis įvaikinimas yra reglamentuojamas remiantis bendromis šios konvencijos nuostatomis. Todėl galima teigti, kad ne vien šalies teisinė bazė, bet ir visuomenės požiūris į vyresnius bei specialių poreikių turinčius vaikus ir valstybės teikiama pagalba šeimoms, auginančioms sunkių sveikatos sutrikimų turinčius vaikus, lemia didesnę užsienio piliečių įvaikintų vaikų skaičių Lietuvoje.

8. Priežiūra ir pagalba po įvaikinimo

Žengus pirmą žingsnį, įgyvendinus asmenų, norinčių globoti ir įvaikinti, paruošimo sistemą, būtina tobulinti ir kitas sudedamąsias dalis, organizuoti ir teikti paslaugas šeimoms po to, kai vaikai jose atsiranda. Įtėvių rengimas, jų konsultavimas bei įvaikinimo srityje dirbančių institucijų teikiama pagalba – tai nuolatinis, tęstinis procesas, kuris nesibaigia teismo priimtu sprendimu įvaikinti bei vaiko perkėlimu į šeimą¹³⁰. Neabejotinai galima teigti, jog naujo šeimos nario atsiradimas – tai didžiulis pokytis įprastame šeimos gyvenime. Šio virsmo metu neretai kinta šeimos narių santykiai, kyla sudėtingos ar net konfliktinės situacijos, kuomet įtėviai nežinodami kaip elgtis ima nepasitikėti savimi, kyla įtampa ir stresas. Esant tokiai situacijai kvalifikuotų specialistų priežiūra ir pagalba įtėviams yra tiesiog būtina. Labai didelis įvaikinimo institucijų dėmesys yra skiriamas tinkamam įtėvių parengimui įvaikinti, tačiau ne mažiau reikalinga yra ir tęstinė specialistų pagalba vaiko adaptacijos šeimoje laikotarpiu, kadangi būtent tuomet yra susiduriama su realia situacija ir kylančiais sunkumais. Todėl pagrįstai galima teigti, jog Vokietijoje, skirtingai nei Lietuvoje, skiriama privaloma apie metus trunkanti vaiko globa prieš įvaikinimą yra labai tikslingas ir reikalingas įvaikinimo proceso etapas. Būtent šiuo metu šeima yra ypatingai stebima, tarp įvaikinimo srityje dirbančių institucijų ir šeimos yra palaikomas nuolatinis ryšys.

Kadangi CK nebenumato įvaikinimo panaikinimo galimybes, labai svarbią reikšmę įvaikinus įgyja grįžtamoji informacija apie vaiko adaptaciją šeimoje, ypatingai tarpvalstybinio įvaikinimo atveju. Pažymėtina, jog Vokietijoje įvaikinusi vaiką šeima yra gana ilgą laiką prižiūrima, įtėviams yra teikiama pagalba, rengiami įvairūs seminarai, teikiamos psichologų konsultacijos, organizuojamos įtėvių savitarpio pagalbos grupės, kuriose yra analizuojamos dažniausiai jų šeimose kylančios problemos. 2007 metų pabaigoje Lietuvoje pradėtoje taikyti būsimų įtėvių ir globėjų rengimo programoje PRIDE taip pat akcentuojama būtinybė teikti tęstinę kvalifikuotą pagalbą jau įvaikinusioms šeimoms¹³¹. Visgi tenka pripažinti, kad nacionalinio įvaikinimo atveju įtėviams teikiamos pagalbos sistema po įvaikinimo kol kas nėra pakankamai išvystyta. Lietuvoje taip pat yra organizuojami įvaikinusių šeimų susitikimai, seminarai, kur dalijamasi patirtimi, ieškoma

¹³⁰ *Cit. op.* 45.

¹³¹ *Cit. op.* 90.

bendrų problemų sprendimo galimybių, tačiau vis dar trūksta kvalifikuotų specialistų, psichologų pagalbos. Nėra organizuojami apsilankymai šeimose po įvaikinimo, siekiant patikrinti kaip vaikui sekasi adaptuotis naujoje aplinkoje.

Pažymėtina, jog tarptautinio įvaikinimo atveju, tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje atsakingų institucijų ryšys su tėvais po įvaikinimo yra daug griežčiau reglamentuojamas ir tai yra privaloma tęstinė procedūra. Vokietijoje jau prieš įvaikinimą užsienio valstybių piliečiai, atstovaujami savo centrinės įvaikinimo institucijos, sutikę įvaikinti pasiūlytą vaiką privalo užpildyti nurodytos formos išpareigojimą, kad teiks grįžtamąją informaciją apie įvaikintą vaiką, apie jo adaptaciją tėvų šeimoje¹³². Lietuvoje taip pat yra nustatyta bei teisinėje bazėje įtvirtinta grįžtamosios informacijos apie įvaikintų vaikų adaptaciją tėvų šeimoje ataskaitos forma, kurią užsieniečiai ir LR piliečiai, gyvenantys užsienyje, įvaikinimo tarnybai privalo teikti: 1) per pirmuosius dvejus metus po įvaikinimo – kas pusę metų; 2) kitus du metus – kartą per metus; 3) po 4 metų – kai to pareikalauja įvaikinimo tarnyba¹³³. Pažymėtina, kad vėliau visus apie įvaikintą vaiką gautus duomenis įvaikinimo tarnyba persiunčia buvusiam vaiko globėjui ir vaiko teisių apsaugos tarnybai. Autorės nuomone, privalomas grįžtamosios informacijos teikimas - tai labai svarbi tęstinė procedūra po įvaikinimo, kuri padeda ne tik sužinoti apie vaiko adaptaciją tėvų šeimoje, bet ir suteikia naudingą informaciją visuomenei apie patį tarptautinį įvaikinimą, apie kylančius didžiausius sunkumus ar problemas išvykus iš savo gimtosios šalies arba, atvirkščiai, padeda išsklaidyti įvairias abejones ar baimės, kad neva Lietuvos vaikai užsienyje yra skriaudžiami ar išnaudojami.

Įvaikinimo tarnyba 2007 m. pradžioje atliko 2006 m. gautos grįžtamosios informacijos apie užsieniečių įvaikintus vaikus tyrimą „Užsieniečių įvaikintus vaikus sieja ryšys su Lietuva“. Buvo išanalizuotos 228 ataskaitos, gautos iš įvaikinusių šeimų atstovų ir parengtos kompetentingų specialistų, taip pat iš įvaikinusių šeimų gauti laišakai. Nustatyta, kad dažniausiai akredituotos užsienio valstybių institucijos teikia grįžtamosios informacijos ataskaitas laiku, nustatyta tvarka. Šio tyrimo duomenys parodė, kad vaikų gyvenimo sąlygos palankios jų fiziniam, protiniam vystymuisi bei tobulėjimui. Taip pat atsižvelgiant į gautus tyrimo rezultatus drąsiai galima teigti, kad vaikus vis dar sieja ryšys su Lietuva. Įvaikiai

¹³² *Cit. op.* 13, 9 str. 2 d.

¹³³ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2007 m. kovo 28 d. direktoriaus įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių, gyvenančių užsienyje, išpareigojimo teikti ataskaitą apie įvaikintų vaikų iš Lietuvos adaptaciją tėvų šeimoje formos patvirtinimo“, 2007, Nr. BV- 8.

nuolat susirašinėja, bendrauja telefonu su likusiais gimtinėje giminaičiais. Įtėvių manymu, negalima slėpti vaikų praeities ir kilmės, kadangi tai padeda įvaikiams save identifikuoti, ugdo pasitikėjimą bei pagarbą sau. Kad tyrimo išvados būtų objektyvesnės ir tikslesnės, atliekant tyrimą įvaikinti vaikai buvo suskirstyti į tris grupes, atsižvelgiant į tai, kokio amžiaus jie buvo įvaikinti. Gauti rezultatai parodė, kad kuo vyresnio amžiaus vaikai yra įvaikinami, tuo sunkiau jiems sekasi adaptuotis naujoje įtėvių šeimoje. Vyresni vaikai, atsidūrę naujoje šeimoje, dar ilgai gyvena praeities prisiminimais, jiems sunku nutraukti ryšius su biologiniais tėvais ar vaikų namų draugais. Įvaikinti vaikai ima neklausyti suaugusiųjų, nepagarbiai elgtis, nesimokyti ar kitais panašiais būdais bando priešintis esamai tikrovei, nesijaučia saugūs¹³⁴. Autorės nuomone, siekiant apsaugoti įvaikintų vaikų interesus, rinkti, analizuoti bei sisteminti informaciją apie vaikų prisitaikymą įvaikintojų šeimose yra būtina. Tam, kad būtų išsklaidytos visuomenės abejonės dėl galimo vaikų išnaudojimo tarptautinio įvaikinimo atveju, tikslinga būtų dažniau atlikti grįžtamosios informacijos tyrimus apie užsienio piliečių šeimų įvaikintų vaikų adaptaciją kitose šalyse.

Vokietijoje yra laikomasi nuostatos, kad grįžtamasis ryšys po įvaikinimo tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu yra būtinas ne vien tam, kad įvaikinimo institucijos žinotų, kaip vaikui sekasi adaptuotis įtėvių šeimoje. Tai ypač aktualu tuomet, kai įvaikintas vaikas susiduria su identiteto problema, kai jam kyla daugybė neatsakytų klausimų ir po daugelio metų jis kreipiasi į įvaikinimo instituciją ieškodamas informacijos apie save, savo praeitį. Tuo atveju, kai įtėvių jau nebėra, o įvaikinimo institucija nepalaikė jokio kontakto su įtėviais, kai nebuvo renkama grįžtamoji informacija apie vaiką, padėti tampa labai sunku, o kartais netgi visai neįmanoma¹³⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad tarptautinio įvaikinimo atveju abiejose šalyse grįžtamasis ryšys su įvaikinusiomis šeimomis yra palaikomas, duomenys apie vaiko adaptaciją įtėvių šeimoje yra renkami. Tačiau nacionaliniu mastu priežiūra ir pagalba po įvaikinimo Lietuvoje yra nepakankama. Autorės nuomone, nustatytas privalomas reikalavimas teikti grįžtamąją informaciją apie įvaikinto vaiko prisitaikymą šeimoje turėtų būti taikomas ne tik tarptautinio, bet ir nacionalinio įvaikinimo atveju, bent jau pirmuosius metus po įvaikinimo. Galbūt tokiu būdu būtų užkertamas kelias netinkamam įtėvių elgesiui su vaiku, taip pat tai padėtų laiku pastebėti galimas potencialias problemas ateityje. Tam, kad

¹³⁴ Grįžtamosios informacijos tyrimas „Užsieniečių įvaikintus vaikus sieja ryšys su Lietuva“, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: < <http://www.ivaikimas.lt/assets//2005-2006tyrimas.doc> >

¹³⁵ *Cit. op.* 19.

įvaikinusios šeimos būtų pajėgios nuolat tenkinti įvaikinto vaiko poreikius, yra būtina profesionali tęstinė priežiūra ir pagalba įsivaikinusioms šeimoms. Todėl, autorės manymu, tikslinga būtų apvarstyti galimybę sukurti Lietuvoje vieningą socialinių paslaugų teikimo įvaikinusioms šeimoms sistemą, organizuojančią apsilankymus tėvų šeimose, teikiančią psichologų konsultacijas tiek tėviams, tiek ir vaikams. Vokietijoje tokia priežiūra ir pagalba ypač efektyviai yra teikiama vaiko globos prieš įvaikinimą metu, kuri dažniausiai trunka vienerius metus, tačiau kontaktas tarp tėvų ir įvaikinimo institucijų nenutrūksta ir po įvaikinimo.

Išvados

1. Nepaisant didelio beglobių vaikų skaičiaus, Lietuvoje yra suvaržoma teisė įsivaikinti asmenims, kuriems yra daugiau nei penkiasdešimt metų. Tuo tarpu Vokietijoje, priešingai nei Lietuvoje, pagrindinis kriterijus sprendžiant įvaikinimo klausimą yra ne formali įvaikintojų amžiaus riba – penkiasdešimt metų, tik išimtiniais atvejais paliekant galimybę teismui leisti įvaikinti ir vyresnio amžiaus asmenims, o amžiaus skirtumas tarp įvaikintojo ir įvaikinamojo. Tokiu būdu yra praplečiamas įvaikintojų ratas. Tai ne tik suteikia platesnes galimybes asmenims, siekiantiems įsivaikinti, bet taip pat leidžia garantuoti didesnę įvaikintų vaikų skaičių.
2. Atsižvelgiant į atliktų tyrimų duomenis įvaikintų vaikų identiteto paieškos klausimu, daug vaikų patiria psichologinių sunkumų, nežinodami savo kilmės. Įvaikinimo fakto žinojimas, biologinių tėvų pažinimas, savo šaknų žinojimas labai svarbus formuojantis vaiko identitetui. Visgi Lietuvoje, priešingai nei Vokietijoje, vyrauja vienintelė konfidenciali įvaikinimo forma, kuomet iki pilnamestystės vaikas neturi teisės žinoti, kas yra tikrieji jo tėvai. Vokietijoje greta šios konfidencialios formos yra praktikuojamos atvira ir pusiau atvira įvaikinimo formos, suteikiant vaikams galimybę palaikyti ryšį su biologiniais tėvais bei žinoti savo praeitį.
3. Lietuvos teisinėje bazėje yra nustatyta, kad už nepilnamečius iki keturiolikos metų sandorius jų vardu sudaro tėvai arba globėjai. Tuo tarpu nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų amžiaus turi santykinę civilinę veiksnumą, t. y. įstatyme numatytus sandorius jie gali sudaryti savarankiškai ir pagal savo sutartines prievoles jie atsako patys. Tačiau, nepaisant to, Lietuvoje vaiko rašytinis sutikimas yra būtinas, kai įvaikinamas dešimties metų sulaukęs vaikas. Pažymėtina, kad dešimties metų sulaukusio vaiko sutikimas ne visada gali užtikrinti visiškai sąmoningą ir labiausiai atitinkantį jo gerovę sprendimą, o Lietuvoje be šio vaiko rašytinio sutikimo įvaikinimas yra neleidžiamas. Tuo tarpu Vokietijoje tik 14 metų sulaukęs asmuo gali pateikti rašytinį sutikimą, kas leidžia garantuoti objektyvesnę vaiko suvokimą, sprendžiant apie savo veiksmus bei numatant jų padarinius.
4. Įvaikinimo procesas Lietuvoje ir Vokietijoje organizuojamas panašiai, tačiau skiriasi šių šalių požiūris į būsimiems tėviams skiriamą bandomąjį laikotarpį prieš įvaikinimą. Lietuvoje tai nėra būtina procedūra, bandomasis laikotarpis skiriamas tik tada, kai kyla abejonių dėl tėvių tinkamumo. Tuo tarpu Vokietijoje skiriama vaiko globa prieš

įvaikinimą yra privalomas, ilgiausiai trunkantis bei vienas svarbiausių įvaikinimo proceso etapų. Galima teigti, kad siekiant įsitikinti visišku tėvų-vaikų santykio tinkamumu, toks bandomasis laikotarpis prieš įvaikinimą yra neatsiejama įvaikinimo proceso dalis.

5. Hagos konvencijos preambulėje yra įtvirtinta nuostata, kad tarptautinis įvaikinimas yra pranašesnis ir šeima jam randama kitoje valstybėje tik tada, kai vaiko negalima perduoti globai ar įvaikinti šeimai toje šalyje, iš kurios vaikas yra kilęs. Tačiau žvelgiant į statistinius duomenis, kasmet vis daugiau Lietuvos vaikų įvaikina užsieniečiai, lyginant su Lietuvos piliečiais. Tačiau būtina atkreipti dėmesį ir į socialinę šio aspekto pusę. Pažymėtina, kad didžioji dalis šeimų Lietuvoje pageidauja įvaikinti mažus bei sveikus vaikus. Tuo tarpu net 79 % vaikų, 2009 m. įrašytų į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, turėjo sveikatos sutrikimų. Svarbu pažymėti, kad užsieniečių reikalavimai vaikų atžvilgiu yra kur kas mažesni. Vis dažniau užsienio piliečiai įvaikina vyresnius, sunkių sveikatos sutrikimų turinčius vaikus. Todėl pagrįstai galima teigti, kad tokį didelį užsieniečių įvaikintų vaikų skaičių Lietuvoje lemia ne vien visuomenės požiūris, bet ir silpna valstybės socialinė parama šeimoms, auginančioms specialiųjų poreikių turinčius vaikus.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, 38.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6, ir 7. 2000 m. lapkričio 10 d.). Valstybės žinios, 2000, Nr. 96-3016.
3. 1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. Valstybės žinios, 1997, Nr.101-2550.
4. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
5. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), 2002, Nr. 42.
6. Civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
7. Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
8. Santuokos ir šeimos kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 58-1713
9. Personenstandsgesetz (PStG), 2007, Nr. 122.
10. Gesetz über die Vermittlung der Annahme als Kind und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern (Adoptionsvermittlungsgesetz), 2002, Nr. 2950.
11. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. IX-1569 „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr.52-2316.
12. Įvaikinimo apskaitos tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 10d. nutarimu Nr. 1422. Valstybės žinios, 2002, Nr. 90-3856.
13. Įvaikintųjų pasirengimo įvaikinti vaiką patikrinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. birželio 18 d. įsakymu Nr. A1-154. Valstybės žinios, 2004, Nr. 98-3653.
14. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. liepos 24 d. įsakymas Nr. 404/96 „Dėl medicininių kontraindikacijų, kurioms esant asmenys negali būti įvaikintojai, sąrašo patvirtinimo“. Valstybės Žinios, 2001, Nr. 66 -2427.
15. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2007 m. kovo 28 d. direktoriaus įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių, gyvenančių užsienyje, įsipareigojimo teikti

ataskaitą apie įvaikintų vaikų iš Lietuvos adaptaciją įtėvių šeimoje formos patvirtinimo“, 2007, Nr. BV- 8.

Specialioji literatūra:

1. BITINAS, B. Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta, 2006.
2. Bundesarbeitsgemeinschaft der Landesjugendämter. Empfehlungen zur Adoptionsvermittlung. München, 2007.
3. Explanatory report on the convention on protection of children and co-operation in respect of intercountry adoption. [interaktyvus]. 1994. [žiūrėta 2011-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://hcch.e-vision.nl/upload/expl33e.pdf>>.
4. GRIGAITYTĖ, L. Įvaikinimas: svajonės išsipildymas, 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-17]. Prieiga per internetą: <http://www.sduvosgidas.lt/index.php?cid=369&new_id=7662>.
5. JAČKONIENĖ, J. Įvaikinimas – ne įvaikintojo ir įvaikinamojo sutartis. *Justitia*, 1999, nr. 3.
6. JANS, K.W., et al. Kinder- und Jugendhilferecht. Kommentare. Stuttgart: Kohlhammer, 2008.
7. Kinder- und Jugendhilfestatistiken. Adoptionen 2009. Statistisches Bundesamt Deutschland, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://www-ec.destatis.de/csp/shop/sfg/bpm.html.cms.cBroker.cls?cmspath=struktur,vollanzeige.csp&ID=1025973>>.
8. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmas leidimas. Vilnius: Justitia, 2002.
9. Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1985.
10. Lietuvos vaikai. Statistikos departamentas prie LRV, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>>.
11. MIKELĖNAS, V. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009.
12. MIMRA, S. Adoption eine Herausforderunf für die Identität. Linz, 1997.
13. OBERLOSKAMP, H. Paramos jaunimui Lietuvoje ir Vokietijoje teisės ir praktikos palyginimas. Teisės problemos, 2007, Nr. 4 (58).
14. RIEDLE, H., RIEDLE, B., GILLIG, B. Adoption – alles, was man wissen muss. Tivan

- Verlag, 2007.
15. SAGATYS, G. Įvaikinimo teisinio reguliavimo problemos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2008, 2 (104).
 16. SAGATYS, G. Vaiko nuomonė ir jos reikšmė šeimos bylose. Konferencijos „Vaiko teisė dalyvauti priimant sprendimus“ medžiaga. Vilnius. Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2007.
 17. SWIENTEK, C. *Adoptierte auf der Suche nach ihren Eltern und nach Identität*, Freiburg: Herder, 2001.
 18. TEXTOR, M. *Offene Adoption Von Säuglingen*, 1988 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.freenet-homepage.de/Textor/Saugling.html>>.

Praktinė medžiaga:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. sausio 22 d. sprendimas byloje Nr. 43546/02, *E. B. v. France*.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. birželio 28 d. sprendimas byloje Nr. 76240/01, *Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg*.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. birželio 22 d. sprendimas byloje Nr. 78028/01, *Pini and Others v. Romania*.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje Nr. 36515/97, *Frette v. France*.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 7 d. sprendimas byloje Nr. 10454/83, *Gaskin v. The United Kingdom*.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“. Teismų praktika 1999, Nr. 12.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-169/2010.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2006.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1003/2002.

Travaux preparatoires:

1. Draft guide to good practice under the Hague convention of 29 may 1993 on protection of children and cooperation in respect of intercountry adoption. Implementation. Permanent Bureau, 2005 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-17]. Prieiga per internetą: < http://www.hcch.net/upload/wop/ado_pd02e.pdf >.
2. Grįžtamosios informacijos tyrimas „Užsieniečių įvaikintus vaikus sieja ryšys su Lietuva“ , 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-27]. Prieiga per internetą: < <http://www.ivaikinimas.lt/assets//2005-2006tyrimas.doc> >.
3. Lietuvos Respublikos Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2004, Nr. IXP-3272 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-17]. Prieiga per Internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=227531>
4. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2009 metų veiklos ataskaita, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivaikinimas.lt/assets//2009%20pilna%20visu.pdf>>.
5. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita, 2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/YJLRZAAT.PDF>>.
6. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2008 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-01-23]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivaikinimas.lt>>.

Santrauka

Įvaikinimo teisinis reglamentavimas Lietuvoje ir Vokietijoje: lyginamoji analizė

Nors Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija numato, kad vaikui netekus tėvų globos, prioritetu turėtų tapti įvaikinimas, Lietuvoje vyraujanti vaikų priežiūros forma lieka laikinoji ar nuolatinė globa. Nors įvaikinimo situacija Lietuvoje gerėja, tačiau analizuojant teisinį įvaikinimo reglamentavimą vis dar randama spragų, kurioms ištaisyti būtinos teisės aktų pataisos. Manoma, jog tobulinant Lietuvos įvaikinimo sistemą, tikslinga būtų perimti ir pritaikyti kitų Europos Sąjungos valstybių patirtį. Dėl šios priežasties, taip pat dėl darbo autorės asmeninės patirties, šiame darbe Lietuvos įvaikinimo teisinis reglamentavimas lyginamas su Vokietijos, šalies, turinčios gilesnę patirtį ir tradicijas įvaikinimo srityje.

Magistro darbo tyrimo objektas - įvaikinimo institutas Lietuvoje ir Vokietijoje. Pagrindinis šio tyrimo tikslas yra palyginti įvaikinimo instituto materialinių sąlygų teisinį reglamentavimą Lietuvoje ir Vokietijoje. Todėl didžiausias dėmesys šiame darbe skiriamas įvaikinamo materialinių sąlygų, keliamų tiek potencialiems įvaikintojams, tiek įvaikinamiems vaikams, analizei. Taip pat siekiama nustatyti, kokios sąlygos labiausiai atitinka vaiko interesus. Siekiant iširti, kodėl Lietuvoje vis daugiau vaikų įvaikina užsieniečiai, analizuojamos tarptautiniam įvaikinimui keliamos sąlygos. Pagrindiniu tyrimo metodu pasirinkta lyginamoji dokumentų analizė, kadangi tai vienas iš būdų, leidžiančių tiksliausiai palyginti dviejų šalių įvaikinimo teisinį reglamentavimą.

Tyrimo metu nustatyta nemažai skirtumų. Vokietijoje, priešingai nei Lietuvoje, siekiant įsitikinti visišku tėvų-vaikų santykio tinkamumu, prieš įvaikinimą yra skiriama metus trunkanti privaloma vaiko globa. Tuo tarpu Lietuvoje bandomasis laikotarpis skiriamas tik tuomet, kai kyla abejonių dėl tėvių tinkamumo. Nepaisant daug didesnio beglobių vaikų skaičiaus, Lietuvoje yra labiau suvaržomas siekiančių įsivaikinti asmenų ratas. Vokietijoje, skirtingai nei Lietuvoje, greta konfidencialios įvaikinimo formos yra praktikuojamos atvira ir pusiau atvira įvaikinimo formos. Atliktas tyrimas leidžia teigti, jog kai kurios įvaikinimo santykius reguliuojančios tesinės normos turėtų būti keistinos – tai ne tik garantuotų sklandesnį įvaikinimo teisinį reglamentavimą, bet ir padėtų labiau užtikrinti įvaikinamo vaiko interesus.

Summary

Legal regulation of adoption in Lithuania and Germany: comparative analysis

Although United Nations convention on the rights of the child states, that priority should be given to adoption in case the child loses his parents, the dominant child care form in Lithuania remains temporary and permanent. The situation in Lithuania is improving, however, analyzing legal regulation of adoption, the gaps that need to be removed by changing legal acts are still found. It is considered that the experience of European Union countries should be taken and applied to improve Lithuanian adoption framework. Therefore, this reason and authors personal experience is the cause for comparing Lithuania's and Germany's, the countries that has deeper experience and traditions in adoption field, legal regulation of adoption.

The object of the master research work is the adoption institute in Lithuania and Germany. The objective of the research is to compare legal regulation of the adoption institute material conditions in Lithuania and Germany. Therefore, the work is focused on the analysis of the adoption material conditions that are raised for potential adoptive parents and adoptees. Also the conditions that most off all satisfy a child interests are determined. The conditions for international adoption are analyzed trying to find out why more and more children are adopted by foreign people. The comparative document analysis was chosen as the main research method, because it is one of the methods that lets most precisely compare the legal regulation of adoption in two countries.

Research results indicated many differences. In Germany, conversely than in Lithuania, trying to persuade parent-child relation suitability, there is one year lasting child care period (Testing period) before the adoption. Meanwhile, in Lithuania it is not a necessary procedure and is assigned only after noticing inadequacy of adoptive parents. Despite higher number of adoptive children in Lithuania, there is also more constricted range of adoptive persons. In Germany, unlike in Lithuania, aside confidential adoption form there is practiced open and half open adoption forms. Accomplished research allows to state that some legal norms that regulate adoption intercourse should be changed – this would not only guarantee a well-run legal regulation of adoption, but also would let to better secure the interests of adoptive child.

Priedai

1 priedas

1 lentelė. Erfurto Jaunimo tarnybos įvaikinimo tarpininkavimo skyriaus taškų sistema tėvų įvertinimui.

Pirma kategorija: 35 – 38 taškai

Antra kategorija: 30 – 34 taškai

Trečia kategorija: Iki 30 taškų

Nr.	Kas privalo būti įvertinta	Paaiškinimai	Taškai
1.	Amžius	Iki 35 metų - 2 taškai, nuo 35 iki 40 metų - 1 taškas, virš 40 metų - 0 taškų.	0-2
2.	Profesija	Turintiems aukštąjį išsilavinimą - 2 taškai, turintiems aukštesnįjį išsilavinimą - 1 taškas, neturintiems profesinio išsilavinimo - 0 taškų.	0-2
3.	Pajamos	Aukštos ir vidutinės pajamos - 3 taškai, žemos pajamos - 0 taškų.	0-3
4.	Turtas	Kreipiamas dėmesys ne tik į pajamas, bet ir į visą šeimos turtą bei skolas.	0-2
5.	Gyvenimo sąlygos	Pvz.: turintiems geros būklės gyvenamąjį namą - 2 taškai, turintiems nedidelį daugiabutį - 0 taškų.	0-2
6.	Pirminis įspūdis	Išorinis vaizdinys	0-2
7.	Asmenybė	Pvz.: atsakomybės jausmas, mastymas, pareigos jausmas, atvirumas, temperamentas, draugiškumas, pasitenkinimas darbu ir laisvalaikiu, gebėjimas prisitaikyti ir užmegzti santykius,	0-6

		problemų sprendimas sunkiose situacijose.	
8.	Poros santykiai	Tvirti, stabilūs, ilgalaikiai santykiai, laisvo laiko leidimas kartu, pareigų pasidalijimas kasdieninėje buityje, sunkių situacijų sprendimas.	0-4
9.	Motyvacija ir auklėjimas	Svarbiausi laikomi asmeniškai, egoistiški motyvai ar noras suteikti vaikui geriausias perspektyvas gyvenimo. Auklėjimo pristatymas ir tėvų auklėjimo stiliaus vertinimas.	0-5
10.	Bendras vaiko paveikslas (iki įvaikinimo)	Suvokia galimą probleminę padėtį (pvz.: vaikai turintys sutrikimų).	0-5
11.	Bendras vaiko paveikslas (po įvaikinimo)	Kaip įsivaizduoja kontaktą su biologiniais vaiko tėvais, kokia tėvių nuomonė biologinių tėvų atžvilgiu, kaip vertinama vaiko identiteto probleminė situacija.	0-5

2 lentelė. 2009 m. gruodžio 31 d. buvusių apskaitoje galimų įvaikinti vaikų, įrašytų 2009 m., sveikatos būklė (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SAM 2009 m. veiklos ataskaita)

Sprendimai dėl galimų įvaikinti vaikų, įrašytų į apskaitą 2009 m.	Siūlomų vaikų skaičius	Sveikų vaikų skaičius	Vaikai, turintys sveikatos sutrikimų
Siūlomas LR piliečių šeimai	125	30	95
Sprendžiamas tarptautinio įvaikinimo klausimas	106	18	88
Siūlomas užsienio piliečių šeimai	6	5	1
Siūlomas pagal vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, programą	17	-	17